

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD NITRA
Hradné námestie 8, 949 01 Nitra, pracovisko Komárno, Senný trh 6, 945 01 Komárno

PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA ĽUDOVEJ ARCHITEKTÚRY
B R H L O V C E
ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT
PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA
AKTUALIZÁCIA 2006

Spracovali:

Autori:

Mgr. Imrich Tóth
Mgr. Alena Dudová

Spoluriešitelia:

Ing. Darina Ulrychová CSc.
Mgr. Róbert Daňo PhD.

Komárno 2006

Obsah

A. VSTUPNÉ ÚDAJE	4
A.1. Požiadavka a dôvod na spracovanie zásad	4
A.2. Základné identifikačné údaje	5
A.2.1. Názov pamiatkového územia podľa vyhlásenia	5
A.2.2. Názov obce a katastra	5
A.2.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	5
A.2.4. Parcelné vymedzenie pamiatkového územia	5
A.2.5. Vymedzenie ochranného pásma	6
A.3. Prehľad podkladov k spracovaniu aktualizácie zásad pre pamiatkové územie	7
A.3.1. Mapové podklady	7
A.3.2. Dokumentácia	7
A.3.3. Odborná literatúra	8
A.3.4. Legislatívne podklady	8
A.4. Prehľad v súčasnosti platných ako aj rozpracovaných územno-plánovacích dokumentácií	9
A.5. Zhodnotenie súčasného stavu využitia pamiatkového územia	9
A.6. Stav technickej infraštruktúry a jej zariadení	10
B. VYHODNOTENIE ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝH HODNÔT	11
C. HLAVNÉ ZÁSADY URBANISTICKO - ARCHITEKTONICKÉHO RIEŠENIA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	12
C.1. Zásady zachovania, ochrany, rehabilitácie, regenerácie, obnovy a prezentácie jednotlivých typov štruktúr a prvkov	12
C.1.1. Zachovanie a ochrana historickej pôdorysnej schémy	12
C.1.2. Zachovanie, ochrana a prezentácia systému opevnenia	14
C.1.3. Zachovanie, ochrana historickej parcelácie	14
C.1.4. Zachovanie a ochrana historických dominánt a kompozície výškového zónovania sídla, stručná charakteristika súčasného stavu a prípadné odporúčanie zmien	15
C.1.5. Princípy ochrany siluety, panorámy územia v kontexte s krajinou a pohľadových uhlov z jednotlivých dôležitých priestorov pre pamiatkové územie	15
C.1.6. Požiadavky na zachovanie charakteru stavebných hmôt v exponovaných polohách a ochrana strešnej roviny ako piatej fasády, komínov a iných prvkov pri využívaní podkrovií	15
C.1.7. Ochrana charakteru tradičnej skladby zástavby	16
C.1.8. Ochrana typických prvkov prostredia	17
C.1.8.1. Zásady nasvetlenia - iluminácia objektov	18
C.1.9. Zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov na pamiatkovom území pre	18
C.1.9.1. NKP	18
C.1.9.2. Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF	23
C.1.9.3. Objekty vytipované na zápis do ÚZPF	23
C.1.9.4. Objekty dotvárajúce historické prostredie	23
C.1.9.5. Objekty, ktoré nie sú v historickom prostredí rušivé	24
C.1.9.6. Objekty, ktoré sú v prostredí rušivé, vrátane objektov hospodárskeho charakteru	25
C.1.10. Rezervné plochy	26
C.1.11. Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel dotvárajúcich prostredie pamiatkového územia	26

C.1.12. Zásady zachovania, ochrany, údržby a prezentácie archeologických nálezísk a nálezov	26
C.1.13. Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby historickej zelene v pamiatkovom území	27
C.1.14. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia rešpektujúce hodnoty územia a pamiatok nachádzajúcich sa na tomto území	27
C.1.15. Požiadavky na riešenie dopravy, vo vzťahu k ochrane a prezentácii pamiatkových hodnôt územia	29
C.1.16. Zásady pre výber a použitie stavebných materiálov	29
C.1.17. Zásady pre riešenie infraštruktúry vrátane jej technických zariadení	31
C.1.18. Regenerácia pamiatkového územia a životné prostredie	31
C.1.19. Prezentácia pamiatkového fondu územia	32
C.1.20. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia	32
D. ZÁVER	35
D.1. Návrh zmeny hraníc ochranného pásma	35
D.2. Inžiniersko-geologický výskum skalného masívu	36
D.3. Územno-plánovacia dokumentácia	36
D.4. Vlastnícko-právne vzťahy	36
E. PRÍLOHY K AKTUALIZÁCIÍ ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	37
E.1. Zoznam výkresov	37
E.2. Zoznam fotodokumentácie	37
F. GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA	37
G. FOTODOKUMENTÁCIA	37
H. PRÍLOHA na CD-nosičoch	37

A. VSTUPNÉ ÚDAJE

A. 1. Požiadavka a dôvod na spracovanie zásad

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Brhlovce (ďalej len „PRLA“), nachádzajúca sa v obci Brhlovce, časť Dolné Brhlovce, v okrese Levice, bola vyhlásená podľa § 4 zákona č. 7/1958 Zb. o kultúrnych pamiatkach nariadením vlády Slovenskej republiky, schváleným uznesením vlády Slovenskej republiky č. 272/1983 zo dňa 14. septembra 1983. Vyhlásením časti obce Brhlovce za PRLA sa vytvorili podmienky a predpoklady pre zachovávanie a obnovu pamiatkových hodnôt tohto územia, ako aj pre určovanie podmienok činnosti na území PRLA a v jej ochrannom pásme.

V prílohe k uzneseniu č. 272 uložila vláda SSR *Opatrenia na záchranu, obnovu a využitie pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach*. V zmysle „*Opatrení...*“ a na základe uznesenia Rady Zs KNV č. 166/VI. bod. 2.b zo dňa 18. októbra 1983 vypracoval Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava v roku 1984 *Koncepciu záchranu, obnovu a využitia pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach*. V roku 1984 spracoval Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti v Bratislave *Zásady pamiatkovej starostlivosti pre Pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry Brhlovce*, v ktorých podrobne stanovil spôsob nakladania s územím PRLA, územím ochranného pásma PRLA a s ich stavebným fondom. Zásady pamiatkovej starostlivosti sa opierajú o vyššie uvedenú „*Koncepciu záchranu, obnovu a využitia ...*“ z roku 1984. Obsahovali odborné požiadavky štátnej pamiatkovej starostlivosti zamerané na napĺňanie cieľa pamiatkovej ochrany PRLA podľa vtedy platnej legislatívy. V roku 1999 vypracoval Pamiatkový ústav - regionálne stredisko v Nitre a odbor ochrany pamiatok v Bratislave *Zásady pamiatkovej starostlivosti pre PRLA Brhlovce - aktualizácia*. Dôvodom na vypracovanie tohto materiálu bola požiadavka aktuálneho odborného podkladu pre územnoplánovaciú dokumentáciu, ktorej prípravu zabezpečovala obec Brhlovce od roku 1998 (AVENIR, Ing. arch. M. Cifra, Nitra: Prieskumy a rozboru 02/99, ÚHZ 08/99). Všetky spomenuté dokumenty slúžili ako podklady pre spracovanie týchto aktualizovaných zásad ochrany PRLA, ktoré tak reflektujú množstvo aspektov vyplývajúcich z dvadsaťtriročnej existencie a vývoja pamiatkovej rezervácie.

Od 1. 4. 2002 základnú ochranu pamiatkových území ustanovuje zákon č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“), konkrétne § 29 tohoto zákona, v nadväznosti na príslušné ustanovenia zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „stavebný zákon“) a tiež zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „správny poriadok“). Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia ďalej usmerňuje vyhláška MK SR č. 16/2002 platná od 01.02.2003.

Dôvodom aktualizácie zásad ochrany PRLA Brhlovce je potrebnosť prispôbiť ich jednak zmenám v oblasti zákonných predpisov, ale najmä súčasnému stavu územia PRLA, ako aj celej obce Brhlovce a perspektívam jej ďalšej existencie a vývoja. Aktualizované zásady ochrany PRLA by mali prispieť k efektívnosti ochrany pamiatkových hodnôt územia, ako aj hodnotných objektov, ktoré sa v obci nachádzajú.

Účelom aktualizovaných zásad ochrany PRLA Brhlovce je komplexne určiť spôsob činnosti na jej území, úpravy, ktoré je potrebné vykonať, aby sa chránili, zveľadili a prezentovali jej pamiatkové hodnoty, a to všetko na základe existujúcich skutočností a pomerov tak, aby ochrana pamiatkového fondu v pamiatkovom území bola čo najefektívnejšia. Požiadavkou vyplývajúcou z potrieb ochrany pamiatkového fondu je v čo najväčšej možnej miere redukovať stavebnú činnosť na území pamiatkovej rezervácie na obnovu, údržbu, revitalizáciu, prípadne z pamiatkového hľadiska vhodnú adaptáciu a využívanie objektov v PRLA. Predložená aktualizácia *Zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia* zachováva v plnej miere, vzhľadom na nezmenené ciele pamiatkovej starostlivosti a nezmenený rozsah predmetu ochrany v pamiatkovom území, odborné princípy nakladania s pamiatkovým územím a jeho ochranným pásmom tak, ako to stanovili *Zásady pamiatkovej starostlivosti pre PRLA Brhlovce* z roku 1984. Aktualizácia sa týka tých stránok zásad

pamiatkovej starostlivosti, ktoré v časovom odstupe 23 rokov od vyhlásenia PRLA, vplyvom neskorších zmien prestali zodpovedať skutočnosti. Ide najmä o zmeny týkajúce sa jednotlivých objektov, ktoré však vo svojom komplexe môžu ovplyvniť ďalší vývoj PRLA ako celku. Takými sú napr. zmeny v spôsobe užívania s narastajúcim trendom opusteným objektov a s tým spojeným stavom spustnutosti objektov bez využitia. Aktualizácia rozvíja niektoré kapitoly pôvodných zásad a podrobnejšie špecifikuje podmienky ochrany pamiatkových hodnôt. Aktualizácia taktiež reaguje na niektoré súčasné, všeobecné trendy v stavebnej činnosti a o tieto aktuálne hľadiská dopĺňa pôvodné požiadavky pamiatkovej starostlivosti pre PRLA Brhlovce.

Aktualizácia zásad ochrany PRLA bola vykonaná v rozsahu prepracovania a doplnenia pôvodných *Zásad pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú rezerváciu Brhlovce z roku 1984 a Zásad pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú rezerváciu Brhlovce – Aktualizácia z roku 1999*, v súvislosti so zmenenými reáliami vplyvujúcimi na ochranu pamiatkového fondu v pamiatkovej rezervácii. Ďalej spracovaním novej aktuálnej grafickej dokumentácie a fotodokumentácie. Aktualizované zásady boli spracované na základe štúdia odbornej literatúry, dokumentácie archívnych prameňov a zisťovaním stavu pamiatkovej rezervácie tvaromiestnymi ohliadkami v teréne.

A.2. Základné identifikačné údaje

A.2.1. Názov pamiatkového územia podľa vyhlásenia

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Brhlovce

A.2.2. Názov obce a katastra

Brhlovce (časť Doné Brhlovce), Brhlovce

A.2.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Vláda SSR nariadením v uznesení č. 272/1983, zo dňa 14. septembra 1983

A.2.4. Parcelné vymedzenie pamiatkového územia

Uznesením vlády SSR číslo 272 zo dňa 14. septembra 1983 o vyhlásení pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach bol určený územný rozsah pamiatkovej rezervácie spolu s hranicami pamiatkovej rezervácie a jej ochranného pásma. *Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia* zobrazujú hranice pamiatkovej rezervácie a jej ochranného pásma na kópii katastrálnej mapy z roku 2006 (vydal Katastrálny úrad Nitra – Správa katastra Levice dňa 21. 9. 2006). Opis priebehu hraníc PRLA je aktualizovaný podľa stavu mapového podkladu. Mapovým podkladom pre parcelné vymedzenie pamiatkového územia bola kópia Katastrálnej mapy v M 1:2880, vyhotovenej Správou katastra Levice, 21.09.2006

Východným bodom hranice vymedzujúcej územie pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry je južný cíp parcely č. 208 v bode styku s parcelami č. 854/6 a 210/1 (komunikácia). Odtiaľ vedie hranica pamiatkovej rezervácie v protismere hodinových ručičiek severovýchodným smerom na rozhraní parcely č. 210/1 s parcelami č. 208, 207, 206, 205, 204/1, 204/3, 202/1, 200/1, 200/6, 197/1, 197/2, 194/1, 196, 192. Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a pokračuje na sever po rozhraní parcely č. 210/1 s parcelami č. 192 a 193 do styčného bodu parciel č. 210/1, 193 a 191. Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a pokračuje smerom juhovýchodným priamočiario pretínajúc komunikáciu (parcelu č. 210/1) do styčného bodu parciel č. 210/1, 181, a parcely č. 212/1 (potok). Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a smeruje východným smerom po rozhraní parcely č.212/1 s parcelami č. 181, 182, 180, 179, 175, 172/2, 170/1, 170/2, 210/1 do bodu styku parciel č. 212/1. 210/1 a 384/1 (komunikácia). Odtiaľ vedie hranica pamiatkovej rezervácie smerom východným po rozhraní

parcely č. 384/1 s parcelami č. 210/1, 165/1. V juhovýchodnom rohu parcely č. 165/1 sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a smeruje na sever po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelami č. 165/1, 165/2 do styčného bodu s parcelou č. 1124/3. Odtiaľ vedie hranica pamiatkovej rezervácie ďalej na sever po rozhraní parcely č. 1124/3 s parcelami č. 165/2, 165/1 do bodu styku parciel č. 1124/3, 165/1, 210/2 a 163. Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a smeruje na západ na rozhraní parcely č. 210/2 s parcelami č. 163, 210/8, 1062 do bodu styku parciel č. 210/2, 1062, 1125/3 a 809. Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a pokračuje na juh po rozhraní parcely č. 809 a parcely č. 210/2 do juhovýchodného rohu parcely č. 809, kde sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a smeruje na juhozápad po rozhraní parcely č. 809 a parcely č. 210/2 do bodu styku s parcelou č. 860/2. Odtiaľ vedie ďalej hranica pamiatkovej rezervácie juhozápadným smerom po rozhraní parcely č. 860/2 s parcelami č. 210/2 a 210/13 do severozápadného rohu parcely č. 210/13, kde hranica pamiatkovej rezervácie priamočiaro pretína parcelu č. 860/2 do styčného bodu s parcelou č. 861. Odtiaľ pokračuje hranica pamiatkovej rezervácie juhozápadným smerom po rozhraní parcely č. 861 s parcelou č. 860/2 až po úroveň západnej hranice parcely č. 209. Tu sa hranica pamiatkovej rezervácie lomí a smeruje na juh priamočiaro pretínajúc parcelu č. 860/2 do styčného bodu parciel č. 860/2, 209 a 854/5. Odtiaľ vedie hranica pamiatkovej rezervácie ďalej na juh na rozhraní parcely č. 209 s parcelou 854/5. do styčného bodu týchto parciel s parcelami č. 208 a 854/6. Odtiaľ vedie hranica pamiatkovej rezervácie po rozhraní parcely č. 208 s parcelou č. 854/6 do styčného bodu parciel č. 208, 854/6 a 210/1 - do východzieho bodu hranice pamiatkovej rezervácie.

A.2.5. Vymedzenie ochranného pásma

Uznesením vlády SSR číslo 272 zo dňa 14. septembra 1983 o vyhlásení pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach bol určený územný rozsah pamiatkovej rezervácie spolu s hranicami pamiatkovej rezervácie a jej ochranného pásma. *Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia* zobrazujú hranice pamiatkovej rezervácie a jej ochranného pásma na kópii katastrálnej mapy z roku 2006 (vydal Katastrálny úrad Nitra – Správa katastra Levice dňa 21. 9. 2006). Opis priebehu hraníc ochranného pásma PRLA je aktualizovaný podľa stavu mapového podkladu. Mapovým podkladom pre parcelné vymedzenie ochranného pásma pamiatkového územia bola kópia Katastrálnej mapy v M 1:2880, vyhotovenej Správou katastra Levice, 21.09.2006

Východným bodom hranice ochranného pásma je styčný bod parciel č. 854/6, 808/1 a 210/1. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma v protismere hodinových ručičiek severovýchodným smerom na rozhraní parcely č. 210/1 (komunikácia) s parcelami č. 854/6, 208, 207, 206, 205, 204/1, 204/3, 202/1, 200/1, 200/6, 197/1, 197/2, 194/1, 196, 192. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a pokračuje na sever po rozhraní parcely č. 210/1 s parcelami č. 192 a 193 do styčného bodu parciel č. 210/1, 193 a 191. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a pokračuje smerom juhovýchodným priamočiaro pretínajúc komunikáciu (parcelu č. 210/1) do styčného bodu parciel č. 210/1, 181, a parcely č. 212/1 (potok). Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje východným smerom po rozhraní parcely č. 212/1 s parcelami č. 181, 182, 180, 179, 175, 172/2, 170/1, 170/2, 210/1 do bodu styku parciel č. 212/1, 210/1 a 384/1 (komunikácia). Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma smerom východným po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelami č. 210/1, 165/1. V juhovýchodnom rohu parcely č. 165/1 sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na sever po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelami 165/1, 165/2 do styčného bodu s parcelou č. 1124/3. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma ďalej na sever po rozhraní parcely č. 1124/3 s parcelami č. 165/2, 165/1, 163, 210/10, 1061 do styčného bodu parciel č. 1124/3, 1061 a 1058. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na juhozápad po rozhraní parcely č. 1061 s parcelou č. 1058, 1125/1 do styčného bodu parciel č. 1061, 1125/1 a 1060. Odtiaľ pokračuje hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 1060 s parcelami č. 1125/1, 1059/2 do styčného bodu parciel č. 1060, 1059/2 a 1125/3. Tu hranica ochranného pásma

priamočiaro pretína juhozápadným smerom parcely č. 809 a 824 do bodu dotyku s parcelou č. 861. Odtiaľ hranica ochranného pásma pokračuje na juhozápad priamočiaro pretínajúc parcelu č. 861 (vo vzdialenosti cca. 50 m od rozhrania s parcelou č. 860/2) až po úroveň západnej hranice parcely č. 854/9. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na juh do bodu styku so severozápadným rohom parcely č. 854/9. Odtiaľ pokračuje hranica ochranného pásma južným smerom západnými hranicami parciel č. 854/9, 854/6, 854/7, znova 854/6 do styčného bodu parciel č. 854/6, 808/1 a 210/1 - do východzieho bodu hranice ochranného pásma.

A.3. Prehľad podkladov k spracovaniu aktualizácie zásad pre pamiatkové územie

A.3.1. Mapové podklady

Katastrálna mapa Brhloviec z roku 1889, M 1:2880

Katastrálna mapa Dolných Brhloviec z roku 1937, M 1:2880

Katastrálnej mapa Dolných Brhloviec z roku 2003, M 1:2880

Katastrálnej mapa Dolných Brhloviec z roku 2006, M 1:2880

Katastrálnej mapa Brhloviec z roku 2006, M 1:2880

Mapa PRLA Brhlovce z návrhu na vyhlásenie z roku 1981

Mapa PRLA Brhlovce – Pamiatkový rozbor objektov
zo ZPS-Aktualizácie z roku 1999, M 1:1000

Mapa PRLA Brhlovce – Stavebnotechnický stav objektov
zo ZPS-Aktualizácie z roku 1999, M 1:1000

A.3.2. Dokumentácia

Kotruszova, V.: Aktualizačné listy NKP, KÚP Nitra, 2003

Kotruszová, V. a Habáňová, G.: Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Brhlovce.
Zásady pamiatkovej starostlivosti - aktualizácia. PÚ BA, Bratislava 1999

Kotruszová, V.: Správa o stave pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Brhlovce. Nitra
1997

Križanová, E. a Medvecká, M.: Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú rezerváciu
ľudovej architektúry Brhlovce. ŠÚPS, Bratislava 1984

Medvecká, M.: Návrh na vyhlásenie pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry
v Brhlovciach. SÚPSaOP, Bratislava 1981

Valicová, M.: Štatút pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach. Metodický
materiál KÚŠPSaOP, Bratislava 1984

Valicová, M.: Zásady pamiatkových úprav pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Skalné
obydlia v Brhlovciach. KÚŠPSaOP, Bratislava 1985

A.3.3. Odborná literatúra

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. VEDA, 1995, zv. 1, s. 226 - 227 a zv. 2, s.148.

Etnografický atlas Slovenska. Národopisný ústav SAV, Bratislava 1990

Fraňo, J.: Skalné obydlia v Brhlovciavh. In: Vlastivedný časopis, č.1, 1968, s.38 - 41

Holbová, K.: Skalné obydlia v Brhlovciach. In: Pamiatky a Múzeá, č.2, 2002

Hont - tradície ľudovej kultúry. Osveta, Banská Bystrica 1988

Kantár, J.: Jaskynné bývanie v Brhlovciach. Významná lokalita na ochranu. In: Pamiatky a príroda. č.4, 1980, s.33 - 36

Slovensko 3. Ľud – II. časť. Bratislava 1975, s. 902 - 904

Súpis pamiatok na Slovensku, zv. 1, Obzor, Bratislava 1968, s. 223 - 224

Stano, P.: Ľudové kamenárstvo v Brhlovciach. Slovenský národopis, XVII, 1969, č. 2 - 3, s. 285 - 307

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I., Bratislava 1977, s. 247

Vrečníková, D.: Brhlovce 1245 - 1995. Nitra 1995

A.3.4. Legislatívne podklady

Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov

Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov

Zákon č. 237/2000 Z. z. v znení zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

Zákon č. 479/2005 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov

Zákon č. 173/2004 Z. z. o katastri nehnuteľnosti a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam

Deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva č. 91/2001 Z. z.

Dohovor na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu – UNESCO, Haag, 1954 (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 94/1958 Zb.)

Dohovor o opatreniach zákazu a zamedzenia nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov - UNESCO, Paríž, 1970 (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1980 Zb.)

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva – UNESCO, Paríž, 1972 (oznámenie č. 159/1991 Zb.)

Európsky dohovor č. 143. Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva. Valletta 1992

Európsky dohovor č. 121. Európsky dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy. Štrasburg 1990

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii

Vyhláška MK SR č. 16/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 216/2004, ktorým sa ustanovujú oblasti utajovaných skutočností

Zákon č. 596/2002 Z. z. o ochrane zdravia ľudí v znení neskorších predpisov

A.4. Prehľad v súčasnosti platných ako aj rozpracovaných územno-plánovacích dokumentácií

Ropracovaný *Územný plán obce Brhlovce* (spracovateľ AVENIR, Ing. arch. M. Cifra, Nitra). V súčasnosti je územno-plánovacia dokumentácia v štádiu dokončenia a podľa vyjadrenia starostu obce, by mala byť predložená na schvalovací proces na jar 2007.

A.5. Zhodnotenie súčasného stavu využitia pamiatkového územia

V 80. rokoch 20. storočia to bola tzv. zániková obec, so zamedzením prirodzeného rozvoja výstavbou rodinných domov, s málopočetnou, prestarnutou a vymierajúcou populáciou. Tento stav sa nezmenil ani v súčasnosti. Nie sú tu vytvorené pracovné príležitosti, v obci je vysoká nezamestnanosť (cca. 30 %). V roku 2001 mali Brhlovce 359 obyvateľov, v roku 2004 mali 329 obyvateľov, v roku 2006 má 316 obyvateľov (v roku 1910 mali ešte vtedy nezlučené obce spolu 669 obyvateľov). Konfesionálne zloženie obce je – 2/3 katolíkov a 1/3 evanjelikov. Najväčším problémom, ktorý pretrváva od éry socializmu je - nezáujem Brhlovčanov o kultúrnu výnimočnosť svojej obce a roztrieštenosť dedinského spoločenstva. Ani v súčasnosti nemá záujem stredná a mladšia generácia o ekonomické zhodnotenie toho, že v ich obci je pamiatková rezervácia. Domáci i zahraniční turisti už aspoň tri desaťročia navštevujú Brhlovce kvôli skalným obydliam. Obec a jej obyvatelia dodnes nespravili takmer nič preto, aby možnosti, ktoré im ponúka vysoká návštevnosť expozície "Skalné obydlia" Tekovského múzea využili ako zdroj príjmov.

Skalné priestory boli trvalo obývané v niekoľkých prípadoch ešte v 70. rokoch 20. storočia, v súčasnosti je to ojedinelé (2 prípady - dom súp.č. 140 a dom súp.č. 144). Dodnes sú skalné obydlia nerozlučnou súčasťou hospodárskeho dvora v Brhlovciach - slúžia ako letné kuchyne, komory, pivnice, šopy, chlievy, kuríny, ba i ako garáže. Ich zapojenie do súčasného života vyplýva z mnohých dobrých vlastností, ktoré majú - kameň, v ktorom sú vytesané, neprepúšťa vodu a neprijíma ani vlhkosť z ovzdušia, je pevný a pórovitý, takže je tam prirodzená výmena vzduchu, v zime je v miestnostiach teplo a v lete chladok, sú trvanlivé, lacné a bezpečné pred požiarom. Vyrovnaná teplota je výhodná pre ich využitie na skladovacie účely.

Prevládajúcou funkčnou náplňou objektov z hľadiska využitia je bývanie a s ním spojené využitie (hosp.účely), jeden objekt (súp.č.142) je využívaný na kultúrne účely ako expozícia Tekovského múzea. Funkčná vybavenosť (obchody a služby) a pracoviská (administratíva,

výroba) sa na pamiatkovom území nenachádzajú. Na území ochranného pásma je situovaný objekt – obchod, pohostinstvo, avšak s veľmi nízkou kvalitou poskytovaných služieb pre turistický ruch. V súčasnosti pamiatkové územie, napriek niekoľkým snahám v minulosti, nie je využívané na platenú rekreáciu, a turistický ruch je prítomný len vďaka spomínanej expozícii skalného bývania. Prevládajúce využitie pamiatkového územia ako trvalého bývania postupne ustupuje kvôli demografickému vývoju obce a postupne ho nahrádza využitie objektov na rekreáciu (chalupárstvo), avšak momentálne tieto objekty ešte neprevládajú a už existujúce sú málo využívané. Z hľadiska ochrany a prezentácie hodnôt pamiatkového územia bude v budúcnosti veľmi dôležité monitorovať a usmerňovať práve tento proces zmeny funkčného využitia objektov.

A.6. Stav technickej infraštruktúry a jej zariadení

Riešenie technickej infraštruktúry na území pamiatkovej rezervácie v súčasnosti zahŕňa, rozvody elektrickej, telekomunikačnej siete, rozvod pitnej vody, prípadne iné inžinierske siete a technické rozvody.

Elektrická energia, podobne ako aj časť telekomunikačnej siete, je v súčasnosti v pamiatkovom území vedená nadzemnými sieťovými rozvodmi, čo zásadným spôsobom vizuálne narúša vzhľad pamiatkovej rezervácie.

Územie PRLA nie je plynofikované, ani sa v budúcnosti s plynofikáciou územia neuvažuje. Na území PRLA bol v tomto roku (2006) realizovaný projekt napojenia na skupinový vodovod, potrubia týchto inžinierskych sietí sú uložené pod povrchom a na ich súčasné riešenie nie sú z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt osobitné požiadavky.

B. VYHODNOTENIE ÚZEMIA Z HĽADISKA PAMIATKOVÝH HODNÔT

Z hľadiska súvislostí pamiatky s historickým prostredím pamiatkovej rezervácie, reprezentovanej najmä skalnými obydliami a objektami ľudového staviteľstva z II. pol. 19. storočia a priebehu I. pol. 20. storočia, je skalné obydlie neoddeliteľnou súčasťou skalného sídliska. Vzhľadom na svoju polohu, jedinečnosť dispozično - priestorového riešenia aj funkčného určenia, sa významnou mierou podieľa na autentickom historickom prostredí a je hodnotným historickým dokumentom pre skúmanie a vyhodnotenie z hľadiska vývoja špecifických obytných priestorov využívajúcich ľahkú opracovateľnosť skalného materiálu a vlastností vyhlbených priestorov z aspektu stálosti ich prostredia. Historická a kultúrna hodnota pôvodného skalného obydlija spočíva v tom, že je dokladom o spôsobe života, bývania a remeselnej činnosti v minulosti, dokumentujúci symbiózu ľudského obydlija s prírodou, vplyv prírodných, klimatických, hospodárskych a sociálnych podmienok na spôsob bývania obyvateľov. Je nositeľom významných pamiatkových hodnôt: vlastná hodnota veku kvantifikovaná časovým obdobím vzniku, fyzicky prispieva k poznaniu koncepcií vývoja regionálneho využitia prírodného prostredia, zároveň ako hodnota dokumentu vypovedá o historických stavebných technológiách a typológii špecifického obytného priestoru. Spoločenským a pamiatkovým záujmom je ďalšie zachovanie pamiatkového územia s kultúrnymi pamiatkami, k čomu výrazne prispieva jasné formulovanie prioritných pamiatkových hodnôt vymedzeného územia pamiatkovej rezervácie stanovením zásad ochrany na reguláciu stavebnej činnosti vo vymedzenom území pamiatkovej rezervácie a v konečnej fáze ich aplikácii v praxi kompetentnou spoluprácou s miestnou samosprávou a s vlastníkmi, v plnom rozsahu uplatňovania ustanovení zákona o ochrane pamiatkového fondu.

Na území pamiatkovej rezervácie, vrátane ochranného pásma, sa nachádza 25 nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok (ďalej len „NKP“), v súčasnosti evidovaných v Ústrednom zozname pamiatkového fondu Slovenskej republiky. Na území PRLA sa z toho nachádza 25 NKP: Skalné obydlija 22, Pivnica skalná 1, Ľudové domy 2. Na území PRLA sa nachádza 27 objektov s prideleným súpisným číslom, ide o čísla: 126, 127, 128, 129, 130, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 155, 201, 202. Jeden z týchto objektov neslúži obytným účelom - v objekte č. 142 je expozícia Tekovského múzea Levice. Z 27 obytných objektov v pamiatkovej rezervácii je 15 trvalo obývaných, 6 využívaných na rekreáciu a 6 neobývaných. Dva obytné objekty sú zapísané v ÚZPF SR ako NKP Ľudový dom, 30 objektov vhodne dotvára prostredie pamiatkového územia, ide prevažne o ľudové domy, charakteristické pre obec, ktoré sú dnes viac, alebo menej upravené. 5 obytných objektov prešlo takými úpravami, že stratili charakter ľudového domu, ale svojím výrazom zásadne nenarúšajú charakter a štruktúru zástavby v PRLA. 2 obytné a 8 hospodárskych objektov nachádzajúce sa na území PRLA narúša jej autentický urbanisticko-architektonický charakter. Okrem obytných objektov sa na území PRLA nachádza 22 objektov, ktoré môžeme označiť ako hospodárske objekty. Ide o objekty rôzneho charakteru, čo sa týka konštrukčného materiálu, spôsobu využitia a rozmerov. Okrem tradičných hospodárskych objektov sú tu zastúpené rôzne prístrešky, dielne, garáže, skladovacie priestory a iné.

Na území PRLA sa nachádzajú 2 obytné objekty (súp.č.142) navrhnuté na zápis do ÚZPF, 8 objektov – skalné obydlija (súp.č.134, súp.č.145) navrhnuté na zápis do ÚZPF a 2 hospodárske objekty (súp.č.143, súp.č.145) navrhnuté na zápis do ÚZPF. Na území ochranného pásma sa nachádza 1 objekt – skalné obydlie (súp.č. 125) navrhnuté na zápis do ÚZPF. Na území PRLA sa nachádzajú 2 obytné objekty (súp.č.131, súp.č.147) vytipované na zápis do ÚZPF.

C. HLAVNÉ ZÁSADY URBANISTICKO - ARCHITEKTONICKÉHO RIEŠENIA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

C.1. Zásady zachovania, ochrany, rehabilitácie, regenerácie, obnovy a prezentácie jednotlivých typov štruktúr a prvkov

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Brhlovce, je jedinečnou, zachovanou urbanisticko - architektonickou štruktúrou v rámci Slovenska. Obec si v základe zachovala podobu objektivej skladby a jednoduchý dedinský urbanizmus, ustálený v tomto prípade na prelome 19. a 20. storočia. Väčšina objektov si zachovala pôvodné priestorové a hmotové členenie dispozície a mnoho objektov má zachovaný aj architektonický výraz s minimálnymi zásahmi. Predmetom ochrany je pamiatkové územie so súborom skalných obydlí (ako zvláštneho typu ľudového staviteľstva), ktoré sú viazané na prírodný skalný masív, ale aj pôdorysná, dispozičná a hmotová skladba zástavby parciel, t.j. kombinácia skalných a stavebných objektov v špecifickej kompozícii a dispozično - priestorovej jedinečnosti, z hľadísk typologického, konštrukčného riešenia, ako aj jej polohového situovania vo vzťahu k širšiemu celku.

Pamiatková ochrana skalných priestorov a obydlí ako formy ľudového bývania je špecifická tým, že prírodný masív je materiálno konštrukčnou podstatou kultúrnych pamiatok. Z tohoto vzťahu vyplýva podmienenosť stavu pamiatok stavom prírodného útvaru - skalného masívu, bezprostredne však stavom jeho južnej čelnej steny. Stav skalného masívu možno ovplyvňovať vhodným regulovaním pôsobenia jednotlivých vlastníkov a užívateľov kultúrnych pamiatok len do istej miery. Perspektívy ochrany a ďalšej existencie kultúrnych pamiatok sú vo veľkej miere závislé od stavu ich geologického prostredia, ovplyvňovaného prírodnými procesmi. Spoločenským záujmom je ďalšie zachovanie pamiatkového územia s kultúrnymi pamiatkami, k čomu výrazne prispieva jasné formulovanie prioritných pamiatkových hodnôt vymedzeného územia pamiatkovej rezervácie stanovením zásad ochrany na reguláciu stavebnej činnosti vo vymedzenom území hranicou pamiatkovej rezervácie a jej ochranným pásmom. Aj napriek spoločensko-hospodárskemu vývoju tohto regiónu možno predpokladať, že na väčší počet objektov pamiatkovej rezervácie budú kladené zvýšené nároky na komfort bývania a tým aj na potrebu ich obnovy a úpravy. Je preto nutné v rámci pamiatkovej ochrany, v zmysle platnej legislatívy, túto činnosť usmerňovať tak, aby pamiatkové hodnoty objektov aj územia boli v čo najmenšej miere narušené.

Hlavnými zásadami urbanistického a architektonického riešenia pamiatkového územia PRLA Brhlovce v zmysle ochrany pamiatkového fondu, je obnovovať a regenerovať ho tak, aby bolo možné prezentovať zachovanú podobu skalných obydlí a dotvárajúcich objektov, pri rešpektovaní všetkých zachovaných pôvodných starších prvkov architektúry, urbanizmu, objektivej skladby, priestorového a hmotového usporiadania územia a objektov v ňom.

C.1.1. Zachovanie a ochrana historickej pôdorysnej schémy

Predmetom pamiatkovej ochrany a starostlivosti je výnimočný sídelný útvar so skalným sídliskom, a to tieto jeho hodnoty: skalný útvar ako urbanistická a prírodná dominanta, priestory, prvky a pozostatky kultúrnej-stavebnej činnosti v skalnom masíve a na jeho čelnej (južnej) stene, historická pôdorysná schéma a štruktúra sídla a jej zodpovedajúca parcelácia, historická komunikačná sieť sídla v celom jej priebehu, konfigurácia terénu, pôdorysná a hmotová skladba zástavby sídla s jej špecifickým znakom - kombináciami stavebných a skalných objektov v ich rozmanitých kompozíciách.

Základná priestorová štruktúra vyplynula z povahy prírodného miesta a hneď od začiatku zostala stabilná. Historický urbanistický charakter sídla, konkrétne historická pôdorysná schéma, cestná sieť a charakter pôdorysnej skladby zástavby sa za posledných sto rokov takmer nezmenili, čo dokladá porovnanie súčasného stavu s katastrálnou mapou obce Brhlovce z roku 1889. Katastrálnou mapou je ďalej doložené geodetické zaznamenanie

sektorov na južnej strane skalného masívu, označených rímskymi číslicami, čo svedčí o evidencii z dôvodu užívania masívu. Pamiatkové územie je vymedzené na severe skalným masívom a na juhu cestou orientovanou v smere západ - východ. Územie pozostáva z historických lokalít Dolina (západná časť PRLA) a Šurda (východná časť PRLA). Zvislá južná stena uzatvára priestor pamiatkového územia na severe. Je dominantným výrazotvorným prvkom územia, a to nielen ako prírodný ale aj ako špecifický kultúrny výtvor. Stopy užívania človekom sú na povrchu južnej steny zjavné otvormi okien, dverí, dymovodmi, rímsami, vešiakmi a pod. riešenými vždy v základnej utilitárnej podobe. Tieto prvky, ktoré sú odvodené z foriem tradičného roľníckeho staviteľstva a bývania, dodávajú skalnej stene, jednotlivým dvorom a celému sídlisku jedinečný výraz.

Pôdorysnú schému zástavby chráneného sídla určuje skalný masív a parcelácia sídla. Parcelácia je v chránenom území pravidelná, s pozdĺžnymi parcelami v smere sever-juh. Z pôsobenia týchto komponentov vyplýva prevažujúca severojužná orientácia zástavby a orientácia domových štítových priečelí na juh.

Charakteristickú hmotovú štruktúru zástavby určujú ľudové stavby - ľudové domy a hospodárske stavby. Ľudové stavby sú prevládajúcim stavebným druhom v lokalite. Ľudové domy v Brhlovciach sú súčasťou podunajských stavebných tradícií. Predstavujú regionálnu podobu roľníckej, nížinnej kamennej murovanej architektúry z pomedzia historických oblastí Tekova a Hontu (samotné Brhlovce prislúchali však k historickej oblasti Hontu). Domy reprezentujú prevažne mladšie vývojové podoby ľudových stavebných tradícií oblasti. Z dispozičného hľadiska prislúchajú k troj priestorovému komorovému typu. Za niektorými domami ležia pod spoločnou strechou hospodárske priestory (komora, maštaľ). Pôdorys niektorých domov je iba dvojdielny, býva však doplnený hospodárskymi priestormi v skalnom masíve (napr. súp. č. 137). Charakteristickým znakom mladších ľudových domov je stĺpové podstanie s murovaným parapetom, lemujúce dvorovú stranu domu. Ťažisko stavebného fondu ľudových stavieb chránenej lokality pochádza z 20. - 40. rokov 20. storočia. Z porovnania súčasného stavu s katastrálnou mapou z roku 1889 vyplýva, že len niekoľko stavieb mohlo byť postavených pred rokom 1889, medzi nimi napr. starý dom súp.č. 139.

Hospodárske stavby sú prevažne stavby menších rozmerov. Sú to drevené rámové stavby s doskovým plášťom, stavby murované z kamenných kvádrov s neomietnutým povrchom, stavby z kombinovaného materiálu - dreva a kamenných kvádrov. Hospodárske stavby majú sedlové strechy, pokryté škridľou. Štíty bývajú drevené, doskové, niektoré stavby majú zadné štíty riešené ako priedyšné - ich plochu vyplňa vertikálne, riedko ukladaná drevená žrdovina. Charakteristickým prvkom striech sú komínovité doskové vetráky.

Uvedené urbanistické a architektonické hodnoty historického sídla, majú v lokalitách Dolina a Šurda nasledovné konkrétne podoby, ktoré sú taktiež predmetom pamiatkovej ochrany: Lokalita Dolina sa rozkladá na rovine. Na pravidelnej parcelnej osnove leží rozvolnená zástavba s domami na pozdĺžnom pôdoryse a so štítovou orientáciou k ceste. Domy ležia prevažne v strednej polohe parcel, ale aj v ich severných častiach. Za domami stoja hospodárske stavby, niektoré priamo napojené na skalný masív a priestory v ňom. Zástavba dvorov býva jedno alebo dvojstranná, s dominantou domu na jednej strane a menšími hospodárskymi stavbami na opačnej strane. Od zástavby smerom k ceste sa na parcelách rozkladajú záhrady. Lokalita Šurda leží na svahu. Na jej západnom okraji sa miestna komunikácia rozvidľuje (situáciu zaznamenáva aj katastrálna mapa z roku 1889). Severná vetva cesty je osou zástavby Šurdy, južná vetva sa v pravom uhle točí na juh, kde pokračuje zástavba obce mimo PRLA. Medzi vidlicou ciest preteká potok, ktorý vytvára hranicu PRLA z juhu. Parcelná sieť je v Šurde hustejšia, dvory sú kratšie, zástavba je hmotovo drobnejšia a je rozložená severne i južne od cesty. Orientácia zástavby na parcelách je prevažne pozdĺžna, domy sú štítom obrátené na juh. Vo dvoroch prevažuje jednostranná zástavba. Dvor súp. č. 142 má ale dvojstrannú zástavbu. Špecifikom riešenia dvorov v Šurde je ich rozloženie po oboch strany cesty. Severne od cesty ležia prevažne domy, a to väčšinou v bezprostrednom kontakte so skalným masívom (súp. č. 140, 141, 142). Na opačnej strane, južne od cesty pokračujú dvory s menšou výmerou, s jednou alebo viacerými drobnými hospodárskymi stavbami (prasačí chliev, kurín, šopa). Dvory súp. č. 138, 139, 143, 145 sú rozložené opačne. V niektorých dvoroch sú malé záhradky. Pre zástavbu v

lokalite Šurda sú charakteristické variantné spojenia skalných a stavebných objektov, vyplývajúce z konkrétnej situácie na tej ktorej parcele, ale tiež z možností prístupu ku skalnému masívu v rôznych úrovniach. Uplatnilo sa tu dvojpodlažné riešenie skalných priestorov, vždy však s prístupom z čela skalnej steny. Na svažitom teréne a v obmedzených priestorových podmienkach Šurdy nachádzame aj tradičné stavby s dvojpodlažným riešením (starý dom súp. č. 142, hospodárska stavba pri súp. č. 143), ktoré využívajú terénnu situáciu na polozapustené dolné podlažie. Dvojpodlažnosť sa však viaže len na čelo stavby.

Stavebná činnosť na pamiatkovom území má zachovávať, upravovať, obnovovať a dotvárať priestory, objekty a súbory objektov tak, aby pôvodný objem skalného sídliska, jeho pozícia prírodnej a urbanistickej dominanty a historická urbanistická štruktúra chráneného územia ako aj špecifický vzájomný vzťah skalného sídliska a ostatnej historickej urbanistickej štruktúry, zostali zachované. Stavebná činnosť má zachovávať pôvodný vzťah sídla k okolitej prírode a k širšiemu prostrediu obce. Stavebná činnosť má zachovávať pôvodnú konfiguráciu terénu.

C.1.2. Zachovanie, ochrana a prezentácia systému opevnenia

V obci Brhlovce sa nevyskytuje dochovaný pevnostný ani hradobný systém. Z tohto dôvodu nie je možná jeho prezentácia.

C.1.3. Zachovanie, ochrana historickej parcelácie

Predmetom pamiatkovej ochrany a starostlivosti je aj historická pôdorysná štruktúra sídla a jej zodpovedajúca historická parcelácia. Historický urbanistický charakter sídla, konkrétne historická parcelácia, cestná sieť a charakter pôdorysnej skladby zástavby sa za posledných sto rokov takmer nezmenili, čo dokladá porovnanie súčasného stavu s katastrálnou mapou obce Brhlovce z roku 1889. Pamiatkové územie je vymedzené na severe skalným masívom a na juhu cestou orientovanou v smere západ - východ. Územie pozostáva z historických lokalít Dolina (západná časť PRLA) a Šurda (východná časť PRLA). Lokalita Dolina sa rozkladá na rovine. Na pravidelnej parcelnej osnove leží rozvolnená zástavba s domami na pozdĺžnom pôdoryse a so štítovou orientáciou k ceste. Domy ležia prevažne v strednej polohe parciel, ale aj v ich severných častiach. Lokalita Šurda leží na svahu. Na jej západnom okraji sa miestna komunikácia rozvidľuje (situáciu zaznamenáva aj katastrálna mapa z roku 1889). Severná vetva cesty je osou zástavby Šurdy, južná vetva sa v pravom uhle točí na juh, kde pokračuje zástavba obce mimo PRLA. Medzi vidlicou ciest preteká potok, ktorý vytvára hranicu PRLA z juhu. Parcelná sieť je v Šurde hustejšia, dvory sú kratšie, zástavba je hmotovo drobnejšia a je rozložená severne i južne od cesty. Orientácia zástavby na parcelách je prevažne pozdĺžna, domy sú štítom obrátené na juh.

Parcelná sieť priamo súvisí s urbanistickou štruktúrou pamiatkového územia a jej rešpektovanie je podmienkou pre zachovávanie a ochranu pôvodného historického výrazu územia PRLA. Stavebná činnosť na pamiatkovom území má zachovávať, ochraňovať pôvodnú historickú parceláciu, preto je potrebné posudzovať pri stavebnej činnosti tento aspekt ochrany. Z tohto dôvodu je neprípustné: vytváranie nových parciel nerešpektujúcich pôvodnú parceláciu, narušenie parcelných čiar novou zástavbou, zmena uličnej čiary, spájanie viacerých parciel do jednej.

C.1.4. Zachovanie a ochrana historických dominánt a kompozície výškového zónovania sídla, stručná charakteristika súčasného stavu a prípadné odporúčanie zmien

Na území PRLA sa nevyskytuje historická dominanta, z tohto dôvodu nie je možná jeho prezentácia. V pamiatkovom území nie je prípustný vznik nových dominánt a to nielen v interiéri, ale ani z pohľadu exteriéru (panorámy) na PRLA. Pre špecifickosť prostredia (PRLA je z jednej strany ohraničená skalným masívom) a územia PRLA (tvorí ju vlastne jedna uličná zástavba) nie je potrebné zadefinovanie výškového zónovania sídla.

C.1.5. Princípy ochrany siluety, panorámy územia v kontexte s krajinou a pohľadových uhlov z jednotlivých dôležitých priestorov pre pamiatkové územie

Z hľadiska riešenia siluety a panorámy je pamiatkové územie problematické z dôvodu daného špecifického geografického situovania v úzkej doline, ktorá neumožňuje výhľad na pamiatkové územie. Pohľady z pamiatkového územia smerom von na okolitú krajinu sú z toho istého dôvodu problematické. Takisto z dôvodu parcelného vymedzenia hraníc pamiatkového územia je špecifikácia a určenie dôležitých interiérových pohľadov nerealizovateľná, okrem dvoch interiérových pohľadov: pohľad na lokalitu Šurda z komunikácie par.č. 210/1 od objektu súp.č. 136, par.č.191 a pohľad na lokalitu Šurda z komunikácie par.č. 210/1 od objektu s.č. 145, par.č. 170/1. Najhodnotnejšie exteriérové pohľady sa odкрývajú pri západnom vstupe do PRLA (komunikácia par.č. 210/1 pri objekte súp.č. 125, par.č. 854/6), pri pohľade na rozvidlenie cesty (komunikácia par.č. 210/1) z Doliny do Šurdy pri objekte súp.č. 138, par.č. 181, z komunikácie par.č. 211/3 pri parcelách č. 158/1, 158/2 a z komunikácie par.č. 384/1 od objektu par.č. 211/2.

(pozri F. Grafická dokumentácia – Výkres Zásady ochrany pamiatkového územia)

C.1.6. Požiadavky na zachovanie charakteru stavebných hmôt v exponovaných polohách a ochrana strešnej roviny ako piatej fasády, komínov a iných prvkov pri využívaní podkrovi

Dochované tradičné stavebné hmoty a materiály, ako kameň, nepálená a pálená tehla, drevo, keramická krytina, hlinená a vápenno - piesková omietka a pod. sú predmetom pamiatkovej ochrany. Tvoria pamiatkovú hodnotu prostredia a v záujme zachovania autenticity pamiatkového územia je potrebné ich v čo najväčšej miere používať naďalej, predovšetkým pri objektoch NKP. Vzhľadom na odlišné nároky na využívanie objektov, súvisiacich so zmenenými spoločensko - hospodárskymi podmienkami, predpokladáme potrebu používania takých materiálov a stavebných hmôt pri obnove a úprave objektov, ktoré nie sú tradičného charakteru. Používanie takýchto hmôt a materiálov je možné obmedzené len v odôvodnených prípadoch, musia byť však kompaktné s tradične používanými materiálmi a nesmú spôsobovať ohrozenie alebo narušenie stavebno - technického stavu objektov, ich pamiatkových a estetických hodnôt.

V pamiatkovom území je nutné zachovať v čo najautentickejšej podobe tvary a typy striech (valbové a sedlové) a orientáciu strešného hrebeňa. Okrem základného tvaru strechy sa budú rešpektovať a zachovávať aj detaily ukončení historických striech. Tradičný výraz striech pôvodných pamiatkovo hodnotných objektov, vrátane ich tvaru, výšky, sklonu strešných rovín, presahu strechy, tvaru a riešenia komínov, charakteristické detaily a architektonické prvky, konštrukčné a technologické riešenie krovov a tradičný materiál je predmetom pamiatkovej ochrany. Je potrebné v záujme zachovania charakteristického výrazu pamiatkového územia pri opravách striech tieto prvky nemeniť. V prípade poškodenia krovovej konštrukcie pamiatkových objektov je možná lokálna výmena jednotlivých prvkov za rekonštrukčné kópie pôvodných častí. Využívanie podkrovia objektov PRLA, je možné iba vtedy a do takej miery, ak to nenaruší autentický vzhlad a výraz strechy, jej výšky, sklonu, napojenia strechy na fasády a ďalšie stavebné a architektonické prvky

vytvárajúce typický vzhľad strechy. Pri úpravách strechy domov súp č. 137 (foto č. 49 – 54), súp č. 139 (foto č. 58), súp č. 142 (foto č. 75), súp. č. 131 (foto č. 27,28), dom súp. č. 147 (foto č. 121, 122) je potrebné zachovať tvar, rozmery a spád pôvodnej strechy a pôvodnú krovňú konštrukciu. Zachované pôvodné vikiere (ide o vstupy do podkrovia) je potrebné ponechať a obnoviť. Taktiež je potrebné zachovať pôvodný tvar, proporcie, výtvarné riešenie drevených štítov a typ ostrešia. Na opravu dreveného štítu je potrebné použiť dosky pôvodných rozmerov. Povrch drevených častí štítu ponechať v prirodzenom výraze tmavého matného dreva. Ak je štít murovaný, platia pre jeho povrchovú úpravu tie isté pravidlá ako pre murované steny. Opravy krovnej konštrukcie je v nevyhnutnom prípade možné riešiť výmenou dožitých častí za novovyrobené kópie pôvodných prvkov. Výmeny častí, alebo celých originálnych krovňých konštrukcií z iného dôvodu ako nevyhovujúceho stavebno-technického stavu, sú neprípustné. Prípadný návrh využitia podkrovných priestorov kultúrnej pamiatky na obytné účely je potrebné riešiť vždy individuálne. Poškodzovanie alebo zánik historických konštrukcií a výrazu pamiatky z dôvodu prevedenia takejto úpravy, je neprípustné. Zmeny proporcií stavby zvyšovaním poj do vej nadmurovky kvôli zvýšeniu podchodnej výšky krovu z dôvodu rozšírenia priestoru podkrovia sú neprípustné. Osvetľovanie podkrovných obytných priestorov riešiť strešnými oknami v obmedzenom počte a na pohľadovo neexponovaných častiach strešných rovín, vždy individuálne. Osádzanie osvetľovacích vikierov na strechy je nevhodné, nakoľko nemá v lokalite tradičné analógie.

Staršie komíny je potrebné chrániť, i keď stratili pôvodnú funkciu. Komíny murované z kamenných kvádrov aj so zákrytmi komínových hláv je potrebné ako veľmi hodnotné prvky domov chrániť a priebežne opravovať. Povrch kamenných komínov ponechať neomietnutý. Tehlové omietané komíny sú dotvárajúcimi prvkami, ktoré je taktiež potrebné ponechať a priebežne opravovať - povrchy omietať, miesta styku komínového telesa so strešným plášťom zabezpečiť proti prenikaniu zrážkovej vody. Chýbajúce zákryty otvorených komínov je potrebné riešiť podľa dokumentácie staršieho stavu alebo podľa analógií v lokalite. Neodporúča sa nahradenie nadstrešných častí oboch druhov komínov ani budovanie nových komínov z režného červeného či bieleho tehlového muriva alebo uplatňovanie provizórnych riešení dymovodov.

PRLA Brhlovce sú špecifickým príkladom ochrany strešnej roviny, z dôvodu, že strešnou rovinou skalných obydí je samotný skalný masív a zeleň nachádzajúca sa na nej. Preto je nutné zachovávanie, ochrana a obnova skalného masívu ako strešnej roviny, t.j. pôsobenie nekontrolovane rastúcej vegetácie, prerastajúcej povrch skaly a pod.

C.1.7. Ochrana charakteru tradičnej skladby zástavby

Na pamiatkovom území je stavebná činnosť obmedzená a musí akceptovať ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby. Môže byť realizovaná iba v súlade s platnou územnoplánovacou dokumentáciou. Stavebná činnosť má zachovávať, upravovať, obnovovať a dotvárať hlavné priestory, objekty i súbory objektov, vo vzťahu k pôvodnému hmotovopriestorovému riešeniu skalných obydí, k historickej urbanistickej štruktúre chránenej lokality, k širšiemu prostrediu obce a k okolitej prírode.

Stavebná činnosť v PRLA Brhlovce má byť preto zameraná na:

1. Obnovu kultúrnych pamiatok, v rozsahu vyplývajúcom z ich stavebno-technického stavu, zo zmeny funkčného využitia, prípadne z potrieb alebo nárokov vlastníka, realizovaných v súlade so zásadami pamiatkovej starostlivosti. Obnova sa podľa povahy a stavu kultúrnej pamiatky vykonáva údržbou, opravou, rekonštrukciou, modernizáciou, prípadne inou vhodnou úpravou. Môže sa uskutočňovať iba na základe stanoviska Krajského pamiatkového úradu Nitra, ako miestne a vecne príslušného orgánu štatnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu.
2. Postupné odstraňovanie nevhodných úprav /napr. výmena dverných a okenných výplní za plastové - foto č. 40, zamurovávanie stĺpových podstiení – foto č. 44, nevhodná úprava skalného masívu a odstraňovanie porastu – foto č. 96/, údržba, opravy, rekonštrukcia a modernizácia ostatných objektov pamiatkovej rezervácie. Uvedené úpravy ostatných

objektov na území PRLA a jej ochranného pásma môže vlastník realizovať až na základe stanoviska Krajského pamiatkového úradu Nitra, ako miestne a vecne príslušného orgánu štatnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu.

V ochrannom pásme sa sleduje predovšetkým ochrana siluety skalného sídliska. Prípadnú novú výstavbu je preto potrebné riešiť len na prelukách, aby nedošlo k neúmernému zahusteniu zástavby oproti historickému stavu. Prípadná nová výstavba má byť určená na bývanie. Novostavby majú z hľadiska objemu hmoty, proporcií a tvaru hmoty a tiež tvaroslovných prvkov vychádzať zo vzorov miestnej ľudovej architektúry (jednopodlažná stavba na pozdĺžnom pôdoryse, murovaná, omietnutá, so sedlovou alebo valbobou strechou, v čele s obytnou miestnosťou, s dvojsovým riešením čela, krytina tvarovo i farebne vychádzajúca zo vzoru tradičnej pálenej krytiny, tvaroslovie fasád a farebnosť striedma, vychádzajúca z miestnej stavebnej tradície), aby nové stavby nenarušili existujúcu urbanistickú štruktúru PRLA. Obytné podkrovie nových stavieb odporúčame osvetliť strešnými oknami, štíty nečleniť veľkými osvetľovacími otvormi, neuplatňovať balkóny a loggie v štítoch. Akákoľvek stavebná činnosť sa môže v ochrannom pásme uskutočňovať iba na základe stanoviska Krajského pamiatkového úradu Nitra, ako miestne a vecne príslušného orgánu štatnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu.

C.1.8. Ochrana typických prvkov prostredia

Typickým prvkom prostredia je oplotenie pozemkov nízkym kamenným múrikom, oplotenie ostatných pozemkov doporučujeme riešiť v rovnakom štýle. Nevhodné sú ostnaté drôty a nepriehľadné vysoké ploty. Ploty, ktoré predeľujú dvory, aby obmedzili pohyb hydiny, majú byť nízke a priehľadné. Jestvujúce brány do dvorov väčšinou spĺňajú požiadavku priehľadnosti, zabezpečená je tým pohľadová prístupnosť skalných obydlí. Štýlové najjednoduchšie sú datované brány z 50. rokov 20. storočia, doporučujeme preto, aby návrh na nové oplotenie nadviazal na ich formy. Oplotenie, predelenie a uzatvorenie dvorov by bolo vhodné riešiť vypracovaním samostatnej štúdie. Súčasná skladba a charakter oplotení je oproti stavu z roku 1999 takmer nezmenená. Rušivé oplotenia neboli odstránené. Zmenil sa však technický stav niektorých plotov a brán. Základnou odbornou požiadavkou pre oplotenie je zachovanie tradičných historických foriem oplotenia, popri dodržaní podmienky zachovania voľných priehľadov z verejných komunikácií na skalný masív so skalnými obydliami a priestormi.

Použitie novodobého moderného mobiliáru je na území pamiatkovej rezervácie neprípustné. V prípade nutnosti riešenia osvetlenia verejných priestranstiev a osadenia nádob na odpadky je potrebné navrhnuť veľmi jednoduchý tvar s použitím tradičných materiálov (drevo, tufový kameň), spôsobom, ktorý bude minimálne narúšať charakter PRLA. Sedenie na verejnom priestranstve je možné riešiť len formou drevených, alebo kamenných – tufových jednoduchých lavíc osadených pred domami (na priedomí). Je nevhodné vytvárať akúkoľvek jednotnú koncepciu sedenia na verejnom priestranstve.

Reklama je v tomto prostredí cudzorodým prvkom z dôvodu pôvodnej i pretrvávajúcej obytnej funkcie takmer všetkých objektov v PRLA. Napriek tomu bude ojedinele pri zmene využitia niektorých objektov na komerčné účely nutné označiť prevádzku. V takomto prípade je žiadúce „využiť“ ľudovú tvorivosť a jednoduché prevedenie, resp. tradičnú technológiu (napr. maľovanie na fasádu, na drevo, kameň). V žiadnom prípade nie sú prípustné svetelné a plastové reklamy, oznamy osadené na fasádu, veľkoplošné reklamy-panely osadené na území PRLA, reklamy na objektoch vyhlásených za NKP. Reklama či oznam nesmie zásadne narušiť výraz a estetický stav objektu. Reklama alebo oznam môže výlučne označovať len prevádzku, ktorá je v danom objekte alebo priestore. V žiadnom prípade nie sú prípustné formy reklamy produktov jednotlivých firiem. Informačné plochy je možné v pamiatkovej území umiestňovať iba na základe komplexného návrhu a na primeranej estetickú úrovni. Návrhy riešení musia byť v rozpracovanosti konzultované s odbornými pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu Nitra.

C.1.8.1. Zásady nasvetlenia - iluminácia objektov

Iluminácia je moderný prvok zvyrazňujúci objekty v ich prostredí, ktorý nie je vhodný do tradičného ľudového prostredia, preto nasvetľovanie fasád jednotlivých domov takýmto spôsobom nie je prípustné.

C.1.9. Zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov na pamiatkovom území pre

Prístup k ochrane, obnove, a údržbe objektov v pamiatkovom území legislatívne upravuje zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov a vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 16/2003 z 12. novembra 2002, ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu. Paragraf 27 pamiatkového zákona definuje základnú ochranu kultúrnej pamiatky ako súhrn činností a opatrení vykonaných na predchádzanie ohrozenia, poškodenia, zničenia alebo odcudzenia kultúrnej pamiatky, na trvalé udržanie dobrého stavu vrátane prostredia kultúrnej pamiatky a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu. Základná ochrana pamiatkového fondu je podľa § 29 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia. Paragraf 32 pamiatkového zákona definuje obnovu kultúrnej pamiatky ako súbor špecializovaných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti.

Pred začatím samotnej obnovy kultúrnej pamiatky v pamiatkovom území je vlastník kultúrnej pamiatky povinný predložiť príslušnému krajskému pamiatkovému úradu žiadosť o rozhodnutie k zámeru obnovy. Vlastník objektu, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale nachádza sa v pamiatkovej zóne alebo v ochrannom pásme je povinný pri obnove objektu požiadať príslušný krajský pamiatkový úrad o vydanie záväzného stanoviska k zámeru obnovy. V rozhodnutí resp. v záväznom stanovisku určí v prípade PRLA Brhlovce Krajský pamiatkový úrad Nitra podmienky vykonávania úprav nehnuteľností alebo stavby a to najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti.

C.1.9.1. NKP

NKP - Skalné obydlia

Nehnutelné kultúrne pamiatky musia byť udržiavané v dobrom technickom stave a musia byť postupne odstraňované ich nevhodné úpravy. Všetky stavebné, technické a architektonické úpravy je nutné vykonať len v súlade s princípmi ochrany pamiatok a s cieľom zachovania ich hmotovej podstaty, primeraného využitia a ďalšieho zhodnotenia ich výtvarno – architektonickej funkcie.

Pri úpravách skalných objektov sa vyžaduje zachovanie a vyzdvihnutie objektov a prvkov skalného sídliska a ich charakteristického výrazu. Úpravami majú zostať zachované a ďalej obnovené prvky a pozostatky kultúrnej - stavebnej činnosti v skalnom masíve, ako doklady o rozvíjajúcom sa meniacom sa spôsobe využitia. Ide o skalné miestnosti interiérovými prvkami a zariadeniami ako sporáky, pece, studne, niky, podstavce, hranty, násypky a polpriechy v maštaliach, schodišťa, rampy, klenuté stropy v pivniciach a pod.

Úpravami má zostať zachované a ďalej obnovené aj architektonické stvárnenie južnej skalnej steny a tieto jeho prvky: okenné a dverové otvory s výplňami, dymné otvory, rímasy, odkvapky, vešadlá, schodiská, komíny nad skalnou terasou, studne, vykurovacie zariadenia (murované pece, sporáky), kamenné lavičky pod odkvapmi zo skalnej steny.

Úpravami majú zostať ďalej zachované stopy pôvodného opracovania povrchu kamenných stien. Pri úprave všetkých povrchov skalných objektov sa vyžaduje použitie takých materiálov a technológií, ktoré v krátkodobom ani dlhodobom horizonte nepoškodia kultúrne pamiatky. Je potrebné vylúčiť také materiály a technológie, ktoré nebudú spôsobovať zdržiavanie vlhkosti a nebudú brániť odvetrávaniu skalných stien. Chýbajúcu alebo porušenú kamennú stenu možno nahradiť murovanou stenou z kamenných kvádrov (napr. súp. č. 142), spájaných vápenno-pieskovou maltou a ponechať buď bez ďalšej povrchovej úpravy alebo omietnuť. Pri úprave stien treba zachovať pôvodný vzhľad povrchu, pôvodne neomietnuté steny dodatočne neomietiť. Pri omietaní povrchov kamenných stien sa vyžaduje zachovanie alebo obnovenie tradičného charakteru povrchovej úpravy s ručne aplikovanou a ručne hladenou omietkou s rešpektovaním prípadných nerovností kamennej steny, dodržaním hladkosti plôch, oblasti v kútoch a na nárožiach. Staršie hlinené výmazy stien, pokiaľ plnia svoju funkciu, neodstraňovať a vyspraviť rovnakým materiálom. Pri úprave povrchov skalných objektov odporúčame využitie klasických materiálov - hlinenej mazaniny a vápenno-pieskovej omietky. Vylučuje sa úprava povrchov murív omietkami s obsahom cementu a používanie drsných cementových omietok ako je brizolit. Konečnú povrchovú úpravu kamenných stien je potrebné riešiť ručne aplikovaným náterom na báze vápna podľa tradičného vzoru, zachovaného na objekte, prípadne analogicky podľa tradičného vzoru v skalnom sídlisku. Farebnosť povrchového náteru - biely, vzhľad - matný. K obnove povrchov studní a murovaných vykurovacích zariadení je potrebné pristupovať podľa zásad úpravy povrchov skalných objektov. Konštrukčné prvky, uzatváracie a manipulačné systémy sporákov a studní je potrebné ponechať. Cieľom ochrany je zachovanie vývojovej a druhej pestrosti zariadení v skalných obydliach ako dokladov užívania v rôznych časových horizontoch a pre rozmanité funkcie. Podlahy skalných priestorov je potrebné ponechať v pôvodnej podobe ako hmotnú súčasť skalného masívu, teda tak ako boli vytesané. Neodporúča sa zvyšovanie úrovne podláh alebo vyrovnávanie povrchov podláh a schodísk. Vylučuje sa užívanie betónov na podlahy a schodiská. Opravy schodísk je možné riešiť len kamennými článkami. Interiérové riešenie skalných objektov a obydlií a pivníc, dispozície, komunikačné ťahy, dverové otvory v interiéri a vyššie uvedené interiérové prvky a zariadenia je potrebné úpravami zachovať a vyzdvihnúť. Tradičné okenné a dverové otvory a výplne - rámy a krídla, sú predmetom ochrany. Zmeny pôvodných otvorov sa nepripúšťajú. Úpravy sekundárne zväčšených otvorov do pôvodného stavu je možné riešiť domurovaním, najvhodnejšie kamennými kvádrmi do pôvodného tvaru, veľkosti a umiestnenia. Výmenu okenných a dverových rámov a výplní je možné pripustiť z dôvodu nevyhovujúceho technického stavu. Okenné a dverové výplne v skalných objektoch sú prevažne jednoduché tesárske a stolárske výrobky. Novovyrobené prvky majú byť kópiami pôvodných, čo do spôsobu a miesta osadenia v otvore, rozmeru, tvaru, materiálu a spôsobu jeho opracovania, charakteru (napr. jednoduché, dvojité) a charakteru detailov (napr. kovové prvky uzatváracieho systému, mreže a pod.) Konečná povrchová úprava okien a dverí má smerovať k dosiahnutiu prirodzeného tmavého matného povrchu dreva. Tradičnému vzoru nezodpovedajúce dverové a okenné výplne (napr. kovové zárubne, plechové dvere, rôzne provizórne výplne otvorov) je potrebné postupne odstraňovať a nahradiť rekonštrukčnými kópiami tradičných prvkov podľa dokumentácie staršieho stavu objektu alebo podľa analógií v lokalite. Pritom je potrebné dbať na primeraný typ týchto prvkov k miestu osadenia. Typizované výrobky okien a dverí a iné novotvary v miestach okien a dverí (napr. žalúzie, okenice) sa neodporúčajú ako nevhodné. Staršie komíny je potrebné chrániť, i keď stratili pôvodnú funkciu. Komíny murované z kamenných kvádrov aj so zákrytmi komínových hláv je potrebné ako veľmi hodnotné prvky skalných priestorov chrániť a priebežne opravovať. Povrch kamenných komínov ponechať neomietnutý. Tehlové omietané komíny sú dotvárajúcimi prvkami, ktoré je taktiež potrebné ponechať a priebežne opravovať tak, ako rovnaké prvky na kultúrnych pamiatkach - stavebných objektoch. Neodporúča sa nahradenie oboch druhov komínov

novodobými komínami napr. z režného červeného či bieleho tehlového muriva alebo provizórnymi riešeniami dymovodov.

NKP - Ľudové domy

Národné kultúrne pamiatky podliehajú individuálnej pamiatkovej ochrane v zmysle platnej legislatívy, ktorá vyžaduje zachovanie národnej kultúrnej pamiatky bez straty pamiatkových hodnôt, pričom nie je prípustná akákoľvek prestavba alebo asanácia jednotlivých objektov. V intenciách pamiatkovej ochrany je prípustná len údržba jednotlivých národných kultúrnych pamiatok, kontextuálna úprava rušivých fasád, rehabilitácia staršieho dispozičného usporiadania (odstránenie novodobých priečok a konštrukcií), modernizácia inžinierskych sietí, výmena opotrebovaných prvkov s akcentom na použitie autentických technológií a morfológie.

V ÚZPF sú v súčasnosti evidované dva ľudové domy, ležiace na území PRLA Brhlovce: Ľudový dom súp. č. 137, ev. č. ÚZPF 2326/1 (foto č. 49 – 54) a Ľudový dom súp. č. 139, ev. č. ÚZPF 10483/0 (foto č. 58).

Pri úpravách kultúrnych pamiatok - stavebných objektov sa vyžaduje zachovanie a vyzdvihnutie hodnôt ľudových stavieb - ich tradičného materiálovo - konštrukčného, dispozičného a výrazového riešenia. Objekty je potrebné zabezpečiť proti negatívnemu pôsobeniu zrážkovej vody - a to udržiavaním strešnej krytiny v dobrom stave a odvedením zrážkovej vody zo strechy do dostatočnej vzdialenosti od objektu, ktoré je spojené aj s primeraným vyspádaním terénu v smere od objektu. Na úpravu narušeného soklového muriva treba používať kameň spájaný vápennopieskovou maltou. Pri úprave povrchu sokla zopakovať pôvodné riešenie - povrch omietnuť a nalíčiť. Pri úprave povrchu treba vylúčiť pohľadový betón, riečne oblázkové kamene, keramické obklady a iné nepôvodné prvky a materiály. Porušené kamenné murivo obvodových múrov a priečok možno opraviť pôvodným druhom materiálom. Ak je murivo kryté omietkou, možno ho v odôvodnených prípadoch čiastočne nahradiť iným, avšak len klasickým materiálom - kameňom alebo pálenou tehlou. Vzhľadom na absenciu izolácie objektov v styku s terénom je potrebné zachovať pôvodný režim cirkulácie vodných pár, aby nedochádzalo k zadržiavaniu vzliňajúcej zemnej vlhkosti v konštrukciách. Pri úprave všetkých povrchov objektov je potrebné použitie takých materiálov, ktoré nespôsobujú zadržiavanie vlhkosti v murivách a nebránia ich odvetrávaniu. Takejto požiadavke zodpovedá použitie tradičných resp. klasických materiálov a technológií - hlinená mazaninová omietka, vápennopiesková omietka, hlinená mazaninová podlaha, drevená dosková podlaha uložená na drevených vankúšoch v štrkovom lôžku, hlinené odkvapové chodníky spevnené kamením. Uvedené riešenia zodpovedajú aj prednostnej požiadavke zachovania tradičného materiálového riešenia stavebného celku. Z dôvodu zachovania stavu paropriepustnosti všetkých povrchov sa pri úprave odkvapových chodníkov, podláh gánkov a interiéru sa vylučuje použitie betónu, nepriedušnej keramickej dlážky a nepriedušných podlahových krytín. Pri úprave povrchov murív vrátane plôch štítov sa vylučuje použitie omietok s obsahom cementu, drsné brizolitové omietky, aplikácia obkladu keramickými kachličkami a povrchových umývateľných náterov. Alternatívne použitie moderných omietkových zmesí - sanačných omietok s vlastnosťou paropriepustnosti je možné pripustiť ako vhodné riešenie pod podmienkou nápodobivej rekonštrukcie pôvodného resp. tradičného výrazu povrchu murív pamiatkového objektu a pod podmienkou, že v krátkodobom ani dlhodobom časovom horizonte nebudú ohrozovať originálnu hmotu pamiatok. Pri úprave povrchov murív sa vyžaduje zachovanie alebo obnovenie pôvodného vzhľadu, ktorý sa dosahoval ručnou aplikáciou a hladením omietok. Omietková úprava má rešpektovať prípadné nerovnosti muriva, oblošť v kútoch a na nárožiac. Tradičné povrchové úpravy objektov v exteriéri majú v chránenej lokalite tieto základné podoby, ktoré je potrebné pri úpravách zachovať:

- Povrchy omietnuté hladkou obyčajne mazaninovou omietkou, bez omietkovej výzdoby. Povrchový náter býva vápenný, biely. Ostenia otvorov bývajú farebne odlišené, obyčajne modrou farebnou paspartou.

- Povrchy omietnuté hrubšou, štruktúrovanou omietkou, s plochami členenými hladkými

pásmi, ktoré prebiehajú obyčajne na rozhraní podlaží, na nárožiacich, ale tiež okolo otvorov. Farebnosť fasád býva kombinovaná - väčšinou svetlý okrer v ploche, pásy sú biele.

- Povrch s reliéfnou omietkovou výzdobou v duchu historických slohov, týka sa len jednej dominantnej uličnej fasády. Farebnosť veľmi svetlá okrová, ružová a pod.

Ostatné fasády sú hladké. Fasáda gánku býva členená na štvoruholníkové plochy vymedzené farebnou linkou a ďalej v plochách zdobená valčekovým vzorom. Plochy s valčekovým vzorom sa striedajú s maľbou na fasáde (napr. súp. č. 132). Fasádne nátery - uprednostňuje sa klasické riešenie vápennými ručne aplikovanými nátermi. Pri použití novodobých výrobkov musia fasádne nátery spĺňať požiadavku paropriepustnosti, nesmú v krátkodobom ani dlhodobom časovom horizonte ohrozovať originálnu hmotu, musia zachovávať matný vzhľad navodzujúci dojem klasického povrchového náteru na báze vápna. Lesklé povrchové nátery sú nevhodné. Pri úpravách strechy je potrebné zachovať tvar, rozmery a spád pôvodnej strechy a pôvodnú krovňú konštrukciu. Pôvodné vikiere (ide o vstupy do podkrovia) je potrebné ponechať a obnoviť. Taktiež je potrebné zachovať pôvodný tvar, proporcie, výtvarné riešenie drevených štítov a typ ostrešia. Na opravu dreveného štítu je potrebné použiť dosky pôvodných rozmerov. Povrch drevených častí štítu ponechať v prirodzenom výraze tmavého matného dreva. Ak je štít murovaný, platia pre jeho povrchovú úpravu tie isté pravidlá ako pre murované steny. Opravy krovnej konštrukcie je v nevyhnutnom prípade možné riešiť výmenou dožitých častí za novovyrobené kópie pôvodných prvkov. Výmeny častí alebo celých originálnych krovňých konštrukcií z iného dôvodu ako nevyhovujúceho stavebno-technického stavu, sú neprípustné. Prípadný návrh využitia podkrovných priestorov kultúrnej pamiatky na obytné účely je potrebné riešiť vždy individuálne. Poškodzovanie alebo zánik historických konštrukcií a výrazu pamiatky z dôvodu prevedenia takejto úpravy, je neprípustné. Zmeny proporcií stavby zvyšovaním poj do vej nadmurovky kvôli zvýšeniu podchodnej výšky krovu z dôvodu rozšírenia priestoru podkrovia sú neprípustné. Osvetľovanie podkrovných obytných priestorov riešiť strešnými oknami v obmedzenom počte a na pohľadovo neexponovaných častiach strešných rovín, vždy individuálne. Osádzanie osvetľovacích vikierov na strechy je nevhodné, nakoľko nemá v lokalite tradičné analógie. Tradičnou strešnou krytinou v obci bola slamenná krytina. Tú už pred mnohými rokmi vystriedala keramická pálená škridla. Starší typ pálenej škridle preto tiež považujeme za tradičnú krytinu. V obci je tento typ krytiny zastúpený staršou pálenou krytinou obdĺžnikového tvaru, ktorá je plochá s plytkým drážkovaním, žltá-hnedej farby. Ide o vhodnú krytinu pre kultúrne pamiatky. V obci nachádzame aj staršie typy azbestovo-cementovej krytiny, hlavne v tvare štvorcových šablón. Túto krytinu je možné ponechať na objektoch na dožitie. V prípade rekonštrukcie niektorého z objektov pre účely muzeálnej expozície odporúčame návrat k slamennej krytine s pôvodným typom ukladania. Pri výmene krytiny z dôvodu dožitia staršej krytiny odporúčame výber novej prispôsobiť staršiemu zaužívanému typu pálenej škridle. Na pokrývanie kultúrnych pamiatok neodporúčame betónové, bitúmenové a plechové krytiny, ďalej tiež rôzne škridle veľkých rozmerov, výraznej profilácie a staršiemu vzoru vzdialenej farebnosti. Staršie komíny je potrebné chrániť, i keď stratili pôvodnú funkciu. Komíny murované z kamenných kvádrov aj so zákrytmi komínových hláv je potrebné ako veľmi hodnotné prvky domov chrániť a priebežne opravovať. Povrch kamenných komínov ponechať neomietnutý. Tehlové omietané komíny sú dotvárajúcimi prvkami, ktoré je taktiež potrebné ponechať a priebežne opravovať - povrchy omietať, miesta styku komínového telesa so strešným plášťom zabezpečiť proti prenikaniu zrážkovej vody. Chýbajúce zákryty otvorených komínov je potrebné riešiť podľa dokumentácie staršieho stavu alebo podľa analógií v lokalite. Neodporúča sa nahradenie nadstrešných častí oboch druhov komínov ani budovanie nových komínov z režného červeného či bieleho tehlového muriva alebo uplatňovanie provizórnych riešení dymovodov.

Okenné a dverové otvory a výplne - rámy a krídla, sú predmetom ochrany. Zmeny pôvodných otvorov sa nepripúšťajú. Úpravy sekundárne zväčšených otvorov do pôvodného stavu je možné riešiť domurovaním, najvhodnejšie kamennými kvádrmi alebo pálenou tehľou. Ideálnym riešením je domurovanie pôvodným druhom materiálu. Je však vhodné aj domurovanie kamennej steny pálenou tehľou, spájanou vápenno-pieskovou maltou. Okenné a dverové výplne v stavebných objektoch sú jednoduché (utilitárne) tesárske a stolárske

výrobky, ale tiež kvalitné, konštrukčne náročné a často aj dekoratívne stvárnené stolárske výrobky. Konečná povrchová úprava jednoduchých tesársky a stolársky vyrobených výplní má smerovať k dosiahnutiu prirodzeného tmavého matného povrchu dreva. Kvalitatívne náročnejšie stolárske výrobky (ide prevažne o okná a dvere v čele domov, resp. v hlavných priestoroch domu, pochádzajúce z medzivojnového obdobia) majú byť upravené krycím povrchovým náterom matného vzhľadu a podľa pôvodnej farebnosti (najčastejšie stredne hnedý, okrový). Kamenné ostenia okien je potrebné chrániť a udržiavať v dobrom stave. Tradičné riešenia, zdôrazňujúce okenné a dverové otvory, napr. maľované pasparty, je potrebné chrániť a obnoviť podľa pôvodného vzoru, čo do materiálu aj farebnosti. Výmenu okenných a dverových rámov a výplní je možné pripustiť z dôvodu nevyhovujúceho technického stavu. Novovyrobené prvky majú byť kópiami pôvodných, čo do spôsobu a miesta osadenia v otvore, rozmeru, tvaru, materiálu a spôsobu jeho opracovania, charakteru (napr. jednoduché, dvojité), povrchovej úpravy, charakteru detailov (napr. kovové prvky uzatváracieho systému, mreže a pod.) Ak sú na objekte jednoduché okná a dvere, nie je vhodná ich výmena za dvojité. Tradičnému výrazu nezodpovedajúce dverové a okenné výplne (napr. kovové zárubne, plechové dvere, rôzne provizórne výplne otvorov) je potrebné postupne odstraňovať a nahradiť rekonštrukčnými kópiami tradičných prvkov podľa dokumentácie staršieho stavu objektu alebo podľa analógií v lokalite. Pritom je potrebné dbať na primeraný charakter týchto prvkov k funkcii toho ktorého priestoru.

Typizované výrobky okien a dverí a novotvary v oblasti okien a dverí (napr. žalúzie, okenice) sa neodporúčajú, sú nevhodné.

Dochované pivničné priestory je potrebné zachovať (nerušiť, nezasypávať), pri úprave ich povrchov zohľadniť požiadavku zachovania parapropustných povrchov. Loggiu (gánok) treba ponechať v pôvodnom tvare, rozmeroch a výraze. Originálne prvky - dvere do loggie, letné dvierka, stĺpy podstena a parapet je potrebné chrániť v origináli, v prípade nevyhovujúceho stavu nahradiť kópiami podľa pôvodných vzorov. Výmeny originálnych prvkov za kópie z dôvodu fyzického dožitia je potrebné obmedziť na minimálnu mieru. Nie je prípustné osadzovať do vstupov na loggiu novotvary dverí a dvierok, novotvary stĺpov podstena, obkladať stenu loggie nepôvodnými materiálmi a tiež loggiu zaskliť alebo zrušiť zamurovaním. V interiéri treba zachovať pôdorysné členenie a komunikačný systém. Jeho súčasťou sú tiež schodištia a vstupy do podkrovia, ktoré sú v lokalite riešené ako schodiská v hĺbke múru (napr. ľudový dom súp. č. 137), vikierové vstupy do podstrešia, otvory v podhlade odkvapu a i. Pri úpravách musia byť zachované drevené trámové stropy s doskovými záklopami. Opravy trámových stropov je potrebné riešiť na základe odborného posúdenia stavu a odborného návrhu, vypracovaného podľa požiadaviek pamiatkovej starostlivosti. Opravy stropnej konštrukcie je v nevyhnutnom prípade možné riešiť výmenou dožitých častí za novovyrobené kópie pôvodných prvkov. Výmeny častí alebo celých originálnych stropných konštrukcií z iného dôvodu ako nevyhovujúceho stavebno-technického stavu, sú neprípustné. Interiérové niky a schránky v múroch a osteniach dverí, je potrebné chrániť a obnovovať. Staršie typy vykurovacích zariadení - ohniská, pece, kotlíka, murované sporáky, otvorené komíny, ale aj uzatvorené komíny (stojace v hrúbke múru, alebo v priestore miestností), je potrebné v plnej miere zachovať. Hospodárske objekty je potrebné ponechať v pôvodnom materiálovom, konštrukčnom, výrazovom riešení. Pri úprave dispozícií, murív, krovov, krytiny, stropov, podláh, otvorov a ich výplní postupovať tak ako bolo povedané vyššie. Znaky a prvky chránených hospodárskych stavieb - špecifické funkčné riešenia a zariadenia - podľa funkcie (krmníky, jasle, násypky, niky na osvetľovacie telesá, komínovité doskové vetráky, iné vetracie zariadenia a princípy, uzatváracie systémy) sú taktiež predmetom pamiatkovej ochrany, takže ich treba pri úpravách chrániť a obnoviť. Uvedené zásady je potrebné dodržiavať pri každej údržbe, oprave alebo úprave pamiatkovo chránených objektov. Úpravy, ktoré sú v rozpore so zásadami pamiatkovej starostlivosti, je potrebné postupne odstraňovať, pričom je žiadúce prednostné riešenie v návštevnícky najfrekventovanejšej časti PRLA Brhlavce - v lokalite Šurda.

C.1.9.2. Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF

Podmienky ochrany, obnovy a údržby týchto objektov definuje pamiatkový zákon, ako ochranu, údržbu a obnovu nehnuteľností nachádzajúcich sa na pamiatkovom území. Základným princípom uplatňujúcim sa pri ochrane, obnove a údržbe navrhnutých objektov na zápis do ÚZPF je povinnosť zachovávať všetky existujúce pamiatkové hodnoty nehnuteľnosti. Všetky stavebné zásahy a úpravy v objekte je nutné vykonávať tak, aby v objekte neboli ohrozené zachované pamiatkové hodnoty, pričom princípy ochrany, údržby a obnovy sa zhodujú s postupmi uplatňujúcimi sa pri národných kultúrnych pamiatkach. Na tieto objekty odporúčame v čase od podania návrhu až do rozhodnutia uplatniť zásady uvedené v bode C.1.9.1.

Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF: **1.** *Skalné obydlie za domom súp.č. 125, parc. č. 854/5 – v ochr. pásme PRLA*, **2.** *Skalné obydlia za domom súp.č. 134, parc. č. 210/11, 210/13 – foto č. 107, 108*, **3.** *Dom „novší“, súp.č. 142, parc.č. 185 – foto č. 75*, **4.** *Dom „starší“, súp.č. 142, parc.č. 185 – foto č. 75*, **5.** *Hospodársky objekt (maštal s komorou), patriace k súp.č. 143, parc.č. 183 – foto č. 91*, **6.** *Skalné obydlie (Pivnica v skale), patriace k súp.č. 145, parc.č.: skalný masív parc.č. 210/2, 210/7 za parc.č. 210/7 (šopa) – foto č. 112*, **7.** *Hospodársky objekt (šopa), patriace k súp.č. 145, parc.č. 210/7 – foto č. 112*

C.1.9.3. Objekty vytipované na zápis do ÚZPF

Podmienky ochrany, obnovy a údržby týchto objektov definuje pamiatkový zákon, ako ochranu, údržbu a obnovu nehnuteľností nachádzajúcich sa na pamiatkovom území. Základným princípom uplatňujúcim sa pri ochrane, obnove a údržbe vytipovaných objektov je povinnosť zachovávať všetky existujúce pamiatkové hodnoty nehnuteľnosti. Všetky stavebné zásahy a úpravy v objekte je nutné vykonávať tak, aby v objekte neboli ohrozené zachované pamiatkové hodnoty, pričom princípy ochrany, údržby a obnovy sa zhodujú s postupmi uplatňujúcimi sa pri národných kultúrnych pamiatkach. Na tieto objekty odporúčame v čase až do rozhodnutia uplatniť zásady uvedené v bode C.1.9.1.

Objekty vytipované na zápis do ÚZPF: **1.** *Dom s hospodárskou časťou, súp.č. 131, parc.č. 200/1 – foto č. 27,28*, **2.** *Dom, súp.č. 147, parc.č. 168/1- foto č. 121, 122*

C.1.9.4. Objekty dotvárajúce historické prostredie

Nehuteľnosti označené ako dotvárajúce objekty nebudú navrhnuté na zápis do ÚZPF, ale nevyhnutnosť ich ochrany vyplýva z ich významu ako objektov priaznivého a kvalitného dotvárania historického prostredia pamiatkového územia. Ich prípadná prestavba, resp. zánik by znamenalo značné ochudobnenie historického obrazu sídla, pretože ich vzhľad spoluvytvára dochovanú historickú podstatu sídla. V *Zásadách pamiatkovej starostlivosti* z roku 1984 sú tieto stavby hodnotené ako objekty pamiatkového záujmu. Dotvárajúce stavby sú ľudové stavby obytné i hospodárske. Ide prevažne o objekty pamiatkovo hodnotné, ktoré nie sú zapísané v ÚZPF a podľa súčasných kritérií pamiatkovej starostlivosti sa ani neuvažuje o ich vyhlásení za kultúrne pamiatky. Tieto stavby spoluvytvárajú s kultúrnymi pamiatkami a objektami navrhovanými na vyhlásenie za kultúrne pamiatky historický stavebný fond PRLA a určujú charakter chráneného územia. Uchovávajú znaky pôvodnej urbanistickej a architektonickej podoby sídla a vyjadrujú jeho pôvodný spoločenský, kultúrny a hospodársky charakter. V záujme zachovania tradičného charakteru a výrazu pamiatkového územia je preto potrebné dotvárajúce stavby zachovať. Objem stavieb, proporcie a tvar celku a jeho častí, vrátane tvaru strechy a osovost' fasád, musia zostať zachované. Objekty neodporúčame zvyšovať. Prípadné dispozičné úpravy v podkroví riešiť v rámci pôvodného objemu krovu, t.j. neprevyšovať pôjdové nadmurovky. Osvetlenie podkrovných priestorov riešiť strešnými oknami, umiestnenými hlavne do zadných polôh a na pohľadovo neexponované plochy strešných rovín. Dotvárajúce objekty v chránenej lokalite vyžadujú

prevažne priebežnú údržbu a menšie opravy. Niektoré objekty sú narušené novodobými úpravami, ktoré sa nevhodne prezentujú v exteriéri (nevhodná veľkosť okien, nevhodné omietkové úpravy, iné nevhodné materiály a prvky - obkladačky, plastové výplne otvorov). Tieto odporúčame v rámci opráv zmierniť vhodným architektonickým riešením. Úpravy dotvárajúcich objektov nesmú viesť k zmene resp. k strate dochovanej hodnotnej historickej podoby. Návrat k tradičnému - historickému výrazu odporúčame len v tých prípadoch, pri ktorých je zachovaná dokumentácia staršieho stavu so zachytením staršieho hodnotného riešenia. Návraty k tradičnému výrazu odporúčame najmä pri objektoch využívaných na chalupársku alebo inú rekreáciu. Pri dotvárajúcich objektoch sú povolené výraznejšie úpravy interiérov a modernizácia bytov ako je to v prípade kultúrnych pamiatok. Dispozičné úpravy sú však povolené v miere, že nedôjde k zániku nosných konštrukcií a k zbytočnej likvidácii historických súčastí objektu (výplne otvorov, zmeny povrchov, vykurovacie zariadenia). Pri úpravách dotvárajúcich objektov odporúčame použitie klasických resp. tradičných materiálov - v exteriéri hladké omietky, klasický druh pálenej keramickej škridlovej krytiny a z tradičných vzorov odvodené prvky stavby. Pri úpravách dotvárajúcich objektov je potrebné vylúčiť pseudoludové prvky a úpravy a uplatňovanie ľudových prvkov z oblastí iných stavebných tradícií. Pri úpravách dotvárajúcich objektov je potrebné sa vyhnúť uplatňovaniu prvkov z iných sociálnych prostredí (napr. mesta) a tiež nekritickému prijímaniu krátkodobých módných trendov. Pri úpravách dotvárajúcich objektov sa vylučujú tieto tvarové prvky a materiály:

- oblúkové tvary v pôdoryse a v hmote prezentujúce sa v exteriéri (s výnimkou pôvodného riešenia)
- oktogonálne tvary v pôdorysoch
- balkóny a loggie na fasádach a v strešných rovinách
- plastové výplne otvorov, kruhové, lichobežníkové, trojuholníkové, asymetrické tvary okien
- strešné krytiny: betónové, plechové, bitúmenové, škridle veľkých rozmerov, s výraznou profiláciou a netradičnou farebnosťou
- obkladacie prvky fasád: keramické, kamenné, drevené, kovové, z umelých hmôt
- nepôvodné a výrazné farebné tóny fasádnych náterov
- rôzne iné nepôvodné prvky zasahujúce hmotové riešenie objektu a fasády

Objekty dotvárajúce historické prostredie: **1.** Dom s hospodárskou časťou, súp.č. 128, parc.č. 205 – foto č. 15, **2.** Hospodársky objekt, súp.č. 129, parc.č. 202/1, **3.** Dom starší, súp.č. 130, parc.č. 200/3 – foto č. 28, **4.** Dom a hospodárska budova, súp.č. 132, parc.č. 197/2 – foto č. 33, **5.** Dom s hospodárskou časťou a chlievom, súp.č. 133, parc.č. 194 – foto č. 37, **6.** Dom s hospodárskou časťou, súp.č. 135, parc.č. 193 – foto č. 39, **7.** Dom s hospodárskou časťou, súp.č. 136, parc.č. 191- foto č. 43, **8.** Hospodársky objekt (chliev), súp.č. 138, parc.č. 190/1 – foto č. 55, **9.** Dom, súp.č. 138, parc.č. 181 – foto č. 55, **10.** Dom novší, súp.č. 139, parc.č. 180 – foto č. 57, **11.** Dom, súp.č. 140, parc.č. 187/2 – foto č. 63, **12.** Dom, súp.č. 141, parc.č. 187/1 – foto č. 71, 72, **13.** Hospodársky objekt (šopa), súp.č. 141, oproti domu súp.č. 141, parc.č. 178/1,2, **14.** Dom, súp.č. 143, parc.č. 172/1 – foto č. 89, 90, **15.** Dom – chalupa (predtým hospodársky objekt (šopa) k súp.č. 143), súp.č. 202, parc.č. 184 – foto č. 93, **16.** Dom, súp.č. 144, parc.č. 210/6 – foto č. 97, 99, 103, **17.** Dom, súp.č. 145, parc.č. 170/1 – foto č. 109, 110, **18.** Dom, súp.č. 146, parc.č. 169 – foto č. 113, **19.** Hospodárska stavba, súp.č. 147, parc.č. 168/1, **20.** Dom, súp.č. 148, parc.č. 167 – foto č. 127, **21.** Hospodársky objekt (maštal' a stodola), súp.č. 148, parc.č. 167– foto č. 127, **22.** Dom, súp.č. 155, parc.č. 165/1 – foto č. 129, 130

C.1.9.5. Objekty, ktoré nie sú v historickom prostredí rušivé

Do kategórie nerušivé stavby zaraďujeme v pamiatkovom území novodobé stavby, ktoré z hľadiska stavebnej formy nenadväzujú na staviteľské tradície obce, ale svojou polohou, hmotovým a výrazovým riešením nepoškodzujú základné hodnoty historického sídla. Ide prevažne o obytné dostavby z obdobia 60. rokov 20. storočia k ľudovým domom a

samostatné stavby domov na západnom okraji PRLA, ako aj o drobné utilitárne stavby s hospodárskou funkciou vo dvoroch. Nerušivé stavby môžu byť ponechané v súčasnom výraze, aby sa nemenila ich vlastná podoba. Historizujúce úpravy týchto objektov nie sú žiaduce. Úpravami nerušivých stavieb nesmie byť zväčšený alebo zmenený ich objem a tvar. Prípadné dispozičné úpravy v podkroví riešiť v rámci pôvodného objemu krovu, t.j. stavby neprevyšovať. Osvetlenie podkrovných priestorov riešiť strešnými oknami, umiestnenými hlavne do zadných polôh a na pohľadovo neexponované plochy strešných rovín. Nerušivé objekty v PRLA Brhlovce vyžadujú prevažne len bežnú údržbu a menšie opravy. Vzhľad niektorých objektov je narušený úplne novými nevhodnými prvkami v exteriéri (napr. plastové okná), ktoré si vyžaduje striktné zamietnutie týchto a ďalších nevhodných prvkov a materiálov na nerušivých objektoch. Rušivé čiastkové úpravy na inak celkove nerušivých objektoch je vhodné v rámci budúcich opráv zmierniť vhodným architektonickým riešením. Pri nerušivých objektoch sú povolené úpravy interiérov a modernizácia bytov s podmienkou zachovania pôvodného nerušivého exteriérového výrazu. Pri exteriérových úpravách nerušivých objektov odporúčame použitie pôvodných - architektúre vlastných materiálov. Výsledkom majú byť nenápadné povrchové úpravy, mierna a nenápadná farebnosť fasád a použitie charakteru architektúry priradených, vlastných výrazových prostriedkov. Odporúča sa zachovať umiestnenie obytných miestností v čele domu a dvojosové riešenie štítovej fasády. Okenné a dverové výplne odporúčame riešiť ako drevené, odvodené z pôvodných tvarov. Ako nevhodné sa neodporúča umiestnenie garážových dverí alebo dverí technickej prevádzky do štítového priečelia. U samostatne stojacich nerušivých stavieb sa nevylučuje použitie súčasných betónových škridiel, ktoré budú tvarom, farebnosťou a profiláciou pripomínať tradičný typ keramickej škridlovej krytiny. Na dožitie môže byť ponechaná staršia krytina z azbestovocementových šablón. Uplatnenie klasického druhu pálenej keramickej škridlovej krytiny odporúčame na tých objektoch, ktoré sú prístavbami k dotvárajúcim stavbám alebo ku kultúrnym pamiatkam. Pri úpravách nerušivých objektov sa vylučujú tieto tvarové prvky a materiály:

- oblúkové tvary v pôdoryse a v hmote, prezentujúce sa v exteriéri (s výnimkou pôvodného riešenia)
- oktogonálne tvary v pôdorysoch
- nové balkóny a loggie na fasádach a v strešných rovinách
- plastové výplne otvorov, kruhové, lichobežníkové, trojuholníkové a asymetrické tvary otvorov
- strešné krytiny: plechové, bitúmenové, ďalej rôzne škridle veľkých rozmerov a s výraznou profiláciou
- obkladacie prvky fasád: keramické, kamenné, drevené, kovové, z umelých hmôt
- výrazné farebné tóny fasádnych náterov

Objekty, ktoré nie sú v historickom prostredí rušivé: **1. Dom a hospodárske budovy, súp.č. 126, parc.č. 208, 209 – foto č. 1,8, 2. Dom, súp.č. 127, parc.č. 206 – foto č. 9, 3. Dom novší, súp.č. 201, parc.č. 200/2 – foto č. 28, 29**

C.1.9.6. Objekty, ktoré sú v prostredí rušivé, vrátane objektov hospodárskeho charakteru

Rušivými stavbami v pamiatkovom území sú novodobé stavby s nevhodným, prostrediu nezodpovedajúcim a krikľavým exteriérovým riešením. Väčšinou ide o drobné hospodárske stavby, ale tiež o obytné domy. Do kategórie rušivých stavieb nezaraďujeme ľudové stavby s dlhodobou neukončenou obnovou, alebo tiež stavbu v havarijnom stavebno-technickom stave, ktorú je priradenými úpravami možné uviesť do stavu - dotvárajúce objekty a nerušivé objekty. Kategória rušivých stavieb vyjadruje absenciu pamiatkových hodnôt a absenciu možností korigovať stav rušivých objektov. Ak nie je reálne odstránenie rušivých stavieb, zostávajú tieto súčasťou stavebného fondu lokality na dožitie. Musia byť udržiavané v dobrom stavebno – technickom stave. Novú povrchovú úpravu objektov odporúčame riešiť ako nenápadnú, bez uplatnenia materiálov a prvkov zvyrazňujúcich tieto stavby. V prípade

týchto objektov je potrebné architektonickým návrhom preveriť možnosť potlačenia rušivého pôsobenia a tiež využiť možnosť prekrytia rušivého pôsobenia zeleňou .

Objekty, ktoré sú v pamiatkovom území rušivé: **1. Hospodárske objekty (garáž, chliev), súp.č. 126, parc.č. 209 , 2. Chliev, súp.č. 127, parc.č. 206 – foto č. 14, 3. Dom, súp.č. 129, parc.č. 202/1 – foto č. 17, 4. Dom, súp.č. 134, parc.č. 210/11 – foto č. 107, 108, 5. Hospodárska budova, súp.č. 136, parc.č. 191 – foto č. 47, 6. Hospodársky objekt (garáž), súp.č. 145, parc.č. 170/2 – foto č. 111, 7. Hospodársky objekt (garáž), súp.č. 147, parc.č. 168/1 – foto č. 122**

C.1.10. Rezervné plochy

Na území PRLA Brhlovce sa nenachádzajú rezervné plochy, kde by sa dali zadefinovať podmienky prípustnej možnej využiteľnosti rezervných plôch.

C.1.11. Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel dotvárajúcich prostredie pamiatkového územia

V pamiatkovom území sa nenachádzajú artefakty drobnej architektúry a výtvarných diel dotvárajúcich prostredie PRLA Brhlovce.

C.1.12. Zásady zachovania, ochrany, údržby a prezentácie archeologických nálezísk a nálezov

Osídlenie katastrálneho územia obce je známe len z ojedinelých, bližšie priestorovo neurčených, náhodných archeologických nálezov. Jedinou výnimkou sú nálezy poukazujúce na osídlenie v mladšej a neskorej dobe bronzovej v priestore bývalého hospodárskeho dvora JRD (severný okraj obce – Horné Brhlovce). Aj ostatné, presne nelokalizované nálezy dokladajú osídlenie hlavne v mladšej a neskorej dobe bronzovej a v menšej miere aj v období mladšej doby kamennej – neolitu. V Brhlovciach nebol v minulosti uskutočnený žiadny archeologický výskum (ani povrchová prospekcia).

Na predpoklad hustejšieho osídlenia mikroregiónu poukazujú výhodné prírodné podmienky, charakter terénu, ako aj spomenutá komunikačná línia. Pravdepodobne najdôležitejším obdobím bola doba bronzová, počas ktorej územím obce s veľkou pravdepodobnosťou prechádzala jedna z trás zabezpečujúca transport stredoslovenskej medi z ložísk do centrálnych oblastí karpatskej kotliny. Pre možnosť miestneho spracovania medi hovorí výskyt povrchových ložísk tufových hornín, ktoré sa používali na výrobu odlievacích foriem – tzv. kadlubov. Na neposlednom mieste treba spomenúť, že približne 6 km južne od Brhloviec sa v obci Santovka nachádza eponymná lokalita maďarovskej kultúry zo staršej doby bronzovej.

Aj napriek tomu, že pamiatkové územie je pomerne husto zastavané a rôznymi zemnými prácami určite došlo k narušeniu archeologických nálezov a nálezísk, je nanajvýš dôležité pri akýchkoľvek budúcich zemných prácach súvisiacich so stavebnou činnosťou alebo rekonštrukciou existujúcich objektov v pamiatkovom území požadovať uskutočnenie archeologického výskumu pred alebo minimálne počas zemných prác. Orgán pamiatkovej starostlivosti by mal v katastri obce uskutočniť povrchovú prospekciu za účelom zistenia rozsahu osídlenia tohto územia v minulosti.

C.1.13. Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby historickej zelene v pamiatkovom území

Podľa fyto geografického členenia SR (Futák, J., 1984) patria Brhlovce do:

oblasti: Pannonicum
obvodu: Pramatranská xerothermna flóra
okresu: Ipeľsko – rimavská brázda

Podľa Geobotanickej mapy ČSSR, Slovenská socialistická republika (Michalko, J., 1986) sa na území Brhloviec prelínajú dve mapovacie jednotky potenciálnej prirodzenej vegetácie, a to, lužné lesy nížinné (*Ulmenion*) a dubovo – hrabové lesy karpatské (*Carici pilosae – Carpenion betuli*).

Lužné lesy nížinné (Ulmenion) – do tejto jednotky sú zahrnuté vlhkomilné a čiastočne mezohygrofilné lesy rastúce na aluviálnych naplaveninách pozdĺž vodných tokov - tu potoka Búr - zväčša sú to spoločenstvá jaseňovo – brestových a dubovo – brestových lesov.

Dubovo – hrabové lesy karpatské (Carici pilosae – Carpenion betuli) – sú to mezofilné zmiešané listnaté lesy, ktoré pôvodne zaberali súvislé rozsiahle plochy najmä v pahorkatinách až do výšky priemerne 600 m n. m. Do tejto jednotky môžeme zaradiť spoločenstvá na južnej stene skalného masívu nad PRLA Brhlovce.

Vegetácia skalného masívu:

Vzhľadom na stabilizačnú funkciu porastu môžu mať zásahy do porastnej štruktúry iba udržiavací charakter, to znamená prerezávky a orezávky drevín, prípadne odstraňovanie odumretých jedincov. Vyčistenie svahu od všetkej drevinnej vegetácie, ako k tomu došlo nad domom par. č. 143 môže mať ďalekosiahle negatívne následky. Pre zastavenie takýchto pokusov je vhodné zvýšiť osvetovú činnosť medzi obyvateľmi obce.

Vegetácia verejných priestranstiev:

Smrek ako nepôvodná drevina v tomto vegetačnom stupni môže byť ponechaný na dožitie, výsadba ďalších jedincov smrekov ani iných ihličnatých druhov je neprípustná. Obec by mala zabezpečiť pravidelné vykášanie verejných priestranstiev.

Vegetácia súkromných záhrad:

Kolorit PRLA dotvárajú súkromné záhrady a predzáhradky utilitárneho charakteru, s ovocnými drevinami, viničom a záhonmi zeleniny. Mnohé záhrady sú zanedbané, opustené, stále obyvateľstvo stále viac nahrádzajú chalupári. Objavujú sa alarmujúce pokusy o záhradnú tvorbu (domy súp.č. 127, 146), kde si obyvatelia vysadili dvory exotickými stálezelenými druhmi. Zastaviť takéto pokusy je opäť priestor pre osvetovú činnosť zameranú najmä na chalupárov, ktorí môžu mať snahu sklznúť k takýmto úpravám svojich nehnuteľností.

C.1.14. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia rešpektujúce hodnoty územia a pamiatok nachádzajúcich sa na tomto území

Koncepciu záchrany, obnovy a využitia pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry v Brhlovciach z roku 1984 preverila možnosti chráneného územia z hľadiska využitia a stanovila jeho základné spôsoby. Materiál upozorňuje na špecifický charakter lokality, určený priestorovými danosťami skalných obydlí a obmedzenými komunikačnými možnosťami prístupu k týmto pamiatkam, zakomponovaných do uzatvorených dedinských dvorov a zapojených do každodenného života obyvateľov. Napriek prvoradej, spoločensky aktuálnej požiadavke celospoločenského uplatnenia kultúrno - historických hodnôt kultúrnych pamiatok bol pre túto lokalitu a jednotlivé pamiatky stanovený ako primeraný pôvodný spôsob využitia na trvalé bývanie a užívanie, spojený so súkromnovlastníckymi vzťahmi. Pamiatkové objekty ako aj celé pamiatkové územie malo dokumentovať špecifické staviteľské tradície obce a bývanie, charakterizované využitím skalných priestorov v tradičnom ale aj súčasnom živote. Koncepcia ďalej odporučila využitie niektorých objektov na zriadenie muzeálnej expozície. Hodnoty pamiatkového územia mali byť prezentované

verejnosti prostredníctvom spomínanej muzeálnej expozície, ale aj celého priestoru PRLA z návštevníckej trasy. S týmto cieľom bola stanovená požiadavka voľných priehľadov cez dvory na skalný masív so skalnými obydliami. Napriek radikálnej zmene spoločenských a ekonomických pomerov po roku 1989 sa aktuálnosť základnej koncepcie využitia z roku 1984 nestráca. Trvalé užívanie usadlostí, spojené s kontinuálnym osídlením generáciami starousadlických rodín, považujeme naďalej za najprirodzenejší spôsob využitia historického celku pamiatkového územia. Kultúrne návyky starousadlíkov spojené so znalosťou užívania skalných priestorov na bývanie a hospodárenie, ale aj so schopnosťou ich technického udržiavania sa formovali po mnoho generácií. Sú zárukou kontinuálneho užívania skalných priestorov v pôvodných alebo aktuálnych funkciách. Pretrhnutím kontinuity užívania môže dôjsť k strate znalosti prostredia a k zániku využívania tohoto špecifického druhu objektov, čo vytvára nepriaznivé perspektívy pre ďalšiu existenciu skalných obydlií. Zachovanie využitia v pôvodných alebo primeraných aktuálnych funkciách pôvodnými užívateľmi považujeme preto za podmienku ďalšej existencie skalných obydlií. V súčasnosti je na niekoľkých miestach PRLA badateľný stav spustnutosti skalných objektov, ktoré stratili v pomerne nedávnej dobe užívateľa. Nedostatok starostlivosti o skalné objekty sú identifikovateľné aj tam, kde došlo k degradácii v spôsobe využitia (napr. zmena obytnej, ustajňovacej funkcie na sklad nepotrebných vecí). Je pravdepodobné, že počet týchto stavov bude v lokalite narastať. Počet trvalo obývaných domov v priebehu posledného desaťročia mierne poklesol, čo súvisí s prirodzeným demografickým procesom a s trendom vyľudňovania vidieka v minulých rokoch v dôsledku industrializácie a urbanizácie. Mierne tiež, zase v súlade s celkovými spoločenskými trendami, narastá počet sezónne alebo chalupársky využívaných objektov. Z hľadiska pamiatkovej starostlivosti je spôsob využitia na trvalé bývanie i na individuálnu chalupársku rekreáciu a sezónne využívanie vhodné - pod podmienkou dodržania zásad pamiatkovej starostlivosti. Chalupársky spôsob využitia je z hľadiska perspektív zachovania pamiatkových hodnôt objektov významný, pretože je založený na potrebe zachovania tradičných hodnôt prostredia. Užívatelia - chalupári patria prevažne k ekonomicky a fyzicky aktívnej sociálnej vrstve, čím sú vytvorené predpoklady pre zabezpečenie údržby. Uvedeným spôsobom využitia však zaniká pôvodný režim priebežného užívania objektov a kultúrne zvyklosti s tým spojené. Z tohoto hľadiska je trvalé bývanie ideálnym riešením. Trvalé využitie, vychádzajúce z miestnych roľníckych a vinohradníckych tradícií by preto malo zostať základným spôsobom využitia pamiatkového územia. Len takýmto riešením sa podarí naplniť ciele vyhlásenia PRLA. Väčšina domov v pamiatkovom území zachováva predpoklady štandardných bytových podmienok, vhodných na trvalé bývanie. Stavby a dvory v lokalite Dolina vytvárajú aj dobré prevádzkové predpoklady pre drobné záhradkárске hospodárenie, maloroľnícke podnikanie spojené so živočíšnou výrobou, existujú tu potencionálne možnosti pre malé remeselnícke prevádzky (pod podmienkou ekologickej nezávadnosti), ale tiež pre intelektuálnu či umeleckú činnosť. Objektívne spoločenské zmeny po 2. sv. vojne, napr. zmeny profesionálnej skladby obyvateľstva vidieka, dostredivé sily miest so širšou ponukou pracovných príležitostí atď. poznamenali vývoj obce a jej demografickú skladbu. V PRLA sa prejavili vyšším vekovým priemerom obyvateľov. Je isté, že vývoj demografickej skladby PRLA bude objektívnu spoločenskú situáciu naďalej reflektovať. Tieto trendy sa v súčasnej dobe dajú ťažko odhadnúť, dá sa však predpokladať pokus o návrat mladej generácie na vidiek v dôsledku nepriaznivej bytovej situácie v mestách, ale tiež v súvislosti s presadením možností podnikania na vidieku. V priebehu minulých rokov došlo k naplneniu idey múzea miestnych tradícií staviteľstva a bývania. V rokoch 1985 - 1989 pripravoval bývalý Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava pamiatkovú obnovu domu a skalného obydliá súp. č. 137, skalného obydliá a starého domu súp. č. 139. Obnovené objekty mali slúžiť ako expozičné priestory Tekovského múzea v Leviciach, ktoré pripravovalo do objektov muzeálnu expozíciu tradičného bývania. Zámer obnovy nebol napriek ukončenej projektovej dokumentácii zrealizovaný. V roku 1993 vybuďovalo Tekovské múzeum v Leviciach v Brhlovciach - Šurde, v usadlosti súp. č. 142 svoju vysunutú expozíciu. Expozícia na špičkovej úrovni múzejnej prezentácie predstavuje kompletne zachovanú usadlosť roľníka s dvomi domami a skalným obydliím. Oba domy i skalné priestory sú obnovené v súlade so zásadami pamiatkovej

starostlivosti. V okolí múzea sa však v súčasnosti nachádzajú neudržiavané priestranstvá a objekty, ktoré negatívne skresľujú obraz historického prostredia PRLA, najmä jej pamiatkovo najcennejšej a návštevnícky exponovanej časti Šurda. Problematika priebežnej údržby objektov, verejných priestranstiev i príľahlých súkromných pozemkov s dvormi a záhradkami je tu stále naliehavšia a vo veľkej miere súvisí s opustenými a nevyužívanými nehnuteľnosťami. V obci taktiež doposiaľ chýba primerané zázemie pre návštevníkov. Atraktivitu prostredia by zvýšila možnosť príjemného krátkodobého pobytu návštevníkov v obci alebo priamo v PRLA, spojená s kvalitnými pohostinskými, náučnovzdelávacími a informačnými službami. V plnej miere by tieto služby mali ponúkať a využívať osobitosti miestnej tradičnej kultúry. Pamiatková rezervácia Brhlovce počas 23 rokov napĺňa kultúrno-výchovné a dokumentačné ciele vyhlásenia. Ako historické prostredie s jedinečnými kultúrnymi tradíciami má všetky predpoklady naďalej zostať v záujme odbornej verejnosti i ďalších záujemcov o kultúrne hodnoty. Význam chránenej lokality vystupuje do popredia aj pri fakte, že nížinná oblasť Slovenska je dokumentovaná len relatívne malým počtom kultúrnych pamiatok ľudovej architektúry a že táto oblasť nie je dokumentovaná v žiadnom múzeu v prírode. Ďalší spôsob využitia chránenej lokality i jednotlivých objektov má smerovať k zachovaniu a rozvoju kultúrnych hodnôt - pamiatok ľudového staviteľstva a bývania v záujme napĺňania idey, sledovanej vyhlásením pamiatkovej rezervácie. Prítomnosť pamiatkovej rezervácie v obci vyjadruje výnimočnosť kultúrnych hodnôt jej prostredia. Táto kvalita vytvára naďalej veľmi dobré predpoklady pre ich ďalšie zhodnocovanie v prospech súčasného života celej obce Brhlovce.

C.1.15. Požiadavky na riešenie dopravy, vo vzťahu k ochrane a prezentácii pamiatkových hodnôt územia

Hlavným komunikačným priestorom, ktorý tvorí os pamiatkovej rezervácie je miestna komunikácia (parc. č. 210/1), ktorá je situovaná v južnej časti PRLA smerom od východu na severozápad. Priestor PRLA – časť Šurda je vyhradený predovšetkým pešiemu pohybu, ktorú musí cestná doprava rešpektovať. Automobilovú dopravu odporúčame v tejto časti obmedziť pre vlastníkov nehnuteľností, pretože tu nie sú chodníky a cestná komunikácia je úzka. Priestor PRLA – časť Dolina je prístupná aj s cestnej komunikácie parc. č. 211/3, preto odporúčame cestnú dopravu riešiť cez túto komunikáciu. Automobilovú dopravu odporúčame v tejto časti obmedziť pre vlastníkov nehnuteľností, obslužnú a zásobovaciu dopravu. Vozidlá návštevníkov a zájazdové autobusy odporúčame odstaviť na vonkajšom okraji pamiatkového územia, na plochách, ktoré pre tento účel stanoví obec v súlade so svojimi potrebami a možnosťami. Cesty majú asfaltový povrch, ktorý je síce v rozpore s historickým prostredím pamiatkovej rezervácie, ale s ohľadom na jeho praktičnosť ho možno ponechať, ďalej však nerozširovať.

C.1.16. Zásady pre výber a použitie stavebných materiálov

Historické stavby, architektonické stvárnenia novostavieb a rehabilitácia zmodernizovaných stavieb v chránenom území úzko súvisí s otázkou výberu a použitia stavebných materiálov. Spolu s hmotovým a tvaroslovným riešením je neoddeliteľnou, rovnako významnou súčasťou a základným predpokladom pre vznik diela citlivo sa začleňujúceho do historického prostredia. Platí zásada, že materiálová ponuka bola predovšetkým daná dostupnými materiálmi v mieste stavby, alebo v jej blízkom okolí, ktoré sa práve preto stali pre dané sídlo a oblasť charakteristickými.

Dochované tradičné stavebné hmoty a materiály, ako kameň, nepálená a pálená tehla, drevo, keramická krytina, hlinená a vápenno-piesková omietka a pod. sú predmetom pamiatkovej ochrany. Tvoria pamiatkovú hodnotu prostredia a v záujme zachovania autenticity pamiatkovej rezervácie je potrebné ich v čo najväčšej miere používať naďalej, predovšetkým pri objektoch NKP. Vzhľadom na odlišné nároky na využívanie objektov,

súvisiacich so zmenenými spoločensko - hospodárskymi podmienkami, predpokladáme potrebu používania takých materiálov a stavebných hmôt pri obnove a úprave objektov, ktoré nie sú tradičného charakteru. Používanie takýchto hmôt a materiálov je možné obmedzené len v odôvodnených prípadoch, musia byť však kompaktné s tradične používanými materiálmi a nesmú spôsobovať ohrozenie alebo narušenie stavebno - technického stavu objektov, ich pamiatkových a estetických hodnôt.

Pri úprave všetkých povrchov NKP - Skalných obydľí sa vyžaduje použitie takých materiálov a technológií, ktoré v krátkodobom ani dlhodobom horizonte nepoškodia kultúrne pamiatky. Je potrebné vylúčiť také materiály a technológie, ktoré nebudú spôsobovať zadržiavanie vlhkosti a nebudú brániť odvetrávaniu skalných stien. Vylučuje sa úprava povrchov murív omietkami s obsahom cementu a používanie drsných cementových omietok ako je brizolit. Konečnú povrchovú úpravu kamenných stien je potrebné riešiť ručne aplikovaným náterom na báze vápna podľa tradičného vzoru, zachovaného na objekte, prípadne analogicky podľa tradičného vzoru v skalnom sídlisku. Farebnosť povrchového náteru - biely, vzhľad - matný. K obnove povrchov studní a murovaných vykurovacích zariadení je potrebné pristupovať podľa zásad úpravy povrchov skalných objektov. Konštrukčné prvky, uzatváracie a manipulačné systémy sporákov a studní je potrebné ponechať. Cieľom ochrany je zachovanie vývojovej a druhej pestrosti zariadení v skalných obydliach ako dokladov užívania v rôznych časových horizontoch a pre rozmanité funkcie. Podlahy skalných priestorov je potrebné ponechať v pôvodnej podobe ako hmotnú súčasť skalného masívu, teda tak ako boli vytesané. Neodporúča sa zvyšovanie úrovne podláh alebo vyrovnávanie povrchov podláh a schodísk. Vylučuje sa užívanie betónov na podlahy a schodiská. Opravy schodísk je možné riešiť len kamennými článkami.

Pri úpravách NKP - stavebných objektov sa vyžaduje zachovanie ich tradičného materiálovo-konštrukčného riešenia. Na úpravu narušeného soklového muriva treba používať kameň spájaný vápenno-pieskovou maltou. Pri úprave povrchu sokla zopakovať pôvodné riešenie - povrch omietnuť a nalíčiť. Pri úprave povrchu treba vylúčiť pohľadový betón, riečne oblázkové kamene, keramické obklady a iné nepôvodné prvky a materiály. Porušené kamenné murivo obvodových múrov a priečok možno opraviť pôvodným druhom materiálom. Ak je murivo kryté omietkou, možno ho v odôvodnených prípadoch čiastočne nahradiť iným, avšak len klasickým materiálom - kameňom alebo pálenou tehľou. Pri úprave všetkých povrchov objektov je potrebné použitie takých materiálov, ktoré nespôsobujú zadržiavanie vlhkosti v murivách a nebránia ich odvetrávaniu. Takejto požiadavke zodpovedá použitie tradičných resp. klasických materiálov a technológií - hlinená mazaninová omietka, vápenno-piesková omietka, hlinená mazaninová podlaha, drevená dosková podlaha uložená na drevených vankúšoch v štrkovom lôžku, hlinené odkvapové chodníky spevnené kamením. Uvedené riešenia zodpovedajú aj prednostnej požiadavke zachovania tradičného materiálového riešenia stavebného celku. Z dôvodu zachovania stavu paropriepustnosti všetkých povrchov sa pri úprave odkvapových chodníkov, podláh gánkov a interiéru sa vylučuje použitie betónu, nepriedušnej keramickej dlážky a nepriedušných podlahových krytín. Pri úprave povrchov murív vrátane plôch štítov sa vylučuje použitie omietok s obsahom cementu, drsné brizolitové omietky, aplikácia obkladu keramickými kachličkami a povrchových umývateľných náterov. Alternatívne použitie moderných omietkových zmesí - sanačných omietok s vlastnosťou paropriepustnosti je možné pripustiť ako vhodné riešenie pod podmienkou nápodobivej rekonštrukcie pôvodného resp. tradičného výrazu povrchu murív pamiatkového objektu a pod podmienkou, že v krátkodobom ani dlhodobom časovom horizonte nebudú ohrozovať originálnu hmotu pamiatok. Fasádne nátery - uprednostňuje sa klasické riešenie vápennými ručne aplikovanými nátermi. Pri použití novodobých výrobkov musia fasádne nátery spĺňať požiadavku paropriepustnosti, nesmú v krátkodobom ani dlhodobom časovom horizonte ohrozovať originálnu hmotu, musia zachovávať matný vzhľad navodzujúci dojem klasického povrchového náteru na báze vápna. Lesklé povrchové nátery sú nevhodné. V prípade rekonštrukcie strešnej krytiny niektorého z objektov pre účely muzeálnej expozície odporúčame návrat k slamenej krytine s pôvodným typom ukladania. Pri výmene krytiny z dôvodu dožitia staršej krytiny odporúčame výber novej prispôbiť staršiemu zaužívanému typu pálenej škridle. Na pokrývanie kultúrnych pamiatok

neodporúčame betónové, bitúmenové a plechové krytiny, ďalej tiež rôzne škridle veľkých rozmerov, výraznej profilácie a staršiemu vzoru vzdialenej farebnosti. Komíny murované z kamenných kvádrov aj so zákrytmi komínových hláv je potrebné ako veľmi hodnotné prvky domov chrániť a priebežne opravovať. Povrch kamenných komínov ponechať neomietnutý, preto sa neodporúča sa nahradenie nadstrešných častí oboch druhov komínov ani budovanie nových komínov z režného červeného či bieleho tehlového muriva alebo uplatňovanie provizórnych riešení dymovodov. Výmenu okenných a dverových rámov a výplní je možné pripustiť z dôvodu nevyhovujúceho technického stavu. Novovyrobené prvky majú byť kópiami pôvodných, čo do spôsobu materiálu a spôsobu jeho opracovania, povrchovej úpravy.

Pri úpravách ostatných objektov odporúčame použitie klasických resp. tradičných materiálov - v exteriéri hladké omietky, klasický druh pálenej keramickej škridlovej krytiny a z tradičných vzorov odvodené prvky stavby. Pri úpravách objektov sa vylučujú tieto materiály: plastové výplne okenných a dverových otvorov, strešné krytiny: - betónové, - plechové, - bitúmenové, - škridle veľkých rozmerov, s výraznou profiláciou a netradičnou farebnosťou, obkladacie prvky fasád: - keramické, - kamenné, - drevené, - kovové, - z umelých hmôt, nepôvodné a výrazné farebné tóny fasádnych náterov.

C.1.17. Zásady pre riešenie infraštruktúry vrátane jej technických zariadení

Pre stav inžinierskych sietí v PRLA Brhlovce je charakteristický stav opotrebovanosti, vysokého veku a nedostatočnej prenosovej kapacity. Riešenie technickej infraštruktúry na území pamiatkovej rezervácie v súčasnosti zahŕňa rozvody elektrickej, telekomunikačnej siete, rozvod pitnej vody, prípadne iné inžinierske siete a technické rozvody. Prvoradou požiadavkou je, aby ktorákoľvek súčasť technickej infraštruktúry v pamiatkovom území nenarúšala pôvodný historický výraz pamiatkového územia a svojím riešením nekolidovala s požiadavkami na ochranu, obnovu a regeneráciu pamiatkového fondu v rezervácii.

Elektrická energia, podobne ako aj časť telekomunikačnej siete, je v súčasnosti v pamiatkovom území vedená nadzemnými sieťovými rozvodmi, čo zásadným spôsobom vizuálne narúša vzhľad pamiatkovej rezervácie, preto je potrebné perspektívne riešiť tieto rozvody podzemným vedením. Konkrétne riešenia pri objektoch v pamiatkovom území je nutné zo strany majiteľov, investorov a majiteľov sietí elektrickej energie konfrontovať so zodpovednými pracovníkmi Krajského pamiatkového úradu v Nitre. Antény GSM nie sú situované v pamiatkovom území a z tohto dôvodu nie je nutné riešiť ich situovanie na stavbách v PRLA. V prípade nevyhnutnosti odporúčame zabezpečiť inštaláciu mimi územia PRLA, na pohľadovo neexponovaných miestach časti Horné Brhlovce.

Územie PRLA nie je plynofikované, ani sa v budúcnosti s plynofikáciou územia neuvažuje. Na území PRLA bol v tomto roku (2006) realizovaný projekt napojenia na skupinový vodovod, potrubia týchto inžinierskych sietí sú uložené pod povrchom a na ich súčasné riešenie nie sú z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt osobitné požiadavky. V prípade výmeny dožitých alebo modernizácie zastaraných častí a v prípade rozširovania týchto sietí je potrebné riešiť ich v zmysle požiadaviek na ochranu pamiatkového fondu. Kanalizácia vybudovaná nie je, v budúcnosti sa uvažuje o jej realizácii.

Meracie a regulačné zariadenia uvedenej technickej infraštruktúry musia byť umiestňované tak, aby svojou polohou a výrazom nenarúšali pamiatkové hodnoty jednotlivých objektov a pamiatkového územia.

C.1.18. Regenerácia pamiatkového územia a životné prostredie

Každý tradičný sídelný útvar v minulosti charakterizoval úzky vzťah k okolitej krajine. Dodnes platí, že akákoľvek stavebná aktivita a životné prostredie by mali byť zosúladené a mali by sa navzájom rešpektovať. Pamiatková starostlivosť preto pri regenerácii pamiatkového územia musí úzko spolupracovať s obvodným úradom životného prostredia a ostatnými dotknutými orgánmi.

Na území PRLA Brhlovce, v interviláne a extraviláne obce, ani v okruhu cca. 15 km sa nenachádzajú žiadne objekty a prevádzky takého charakteru, ktoré by negatívne pôsobili na životné prostredie (ovzdušie, zeleň, hlučnosť) a stav pamiatkového územia. Na území PRLA Brhlovce nie sú situované verejné hygienické zariadenia, takisto ako v interviláne obce. Umiestnenie tachýchto zariadení na území PRLA je neprípustné. Ak sa takéto zariadenia pre potreby turistického ruchu budú v budúcnosti realizovať, musia byť umiestnené mimo územia PRLA a jeho ochranného pásma. Rušivými prvkami negatívne pôsobiace na životné prostredie sú dlhodobé skládky nepotrebných vecí a odpadu pri skalnom masíve v blízkosti skalných obydlí, ako aj v dvorových priestoroch niektorých objektov (predovšetkým objekty dlhodobo neobývané). Likvidácia komunálneho odpadu na pamiatkovom území má zodpovedať požiadavkám vývoja technického pokroku v tejto oblasti, teda separácie odpadu pre možnú recykláciu.

C.1.19. Prezentácia pamiatkového fondu územia

Pamiatkový fond sústredený v chránenom území PRLA Brhlovce je dokladom dlhodobého a špecifického vývoja sídla. V tomto kontexte je potrebná prezentácia kultúrnych pamiatok ako nenahraditeľnej súčasti histórie urbanistického celku a kultúrnej krajiny. V rokoch 1985 - 1989 pripravoval bývalý Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava pamiatkovú obnovu domu a skalného obydlia súp. č. 137, skalného obydlia a starého domu súp. č. 139. Obnovené objekty mali slúžiť ako expozičné priestory Tekovského múzea v Leviciach, ktoré pripravovalo do objektov muzeálnu expozíciu tradičného bývania. Zámer obnovy nebol napriek ukončenej projektovej dokumentácii zrealizovaný. V roku 1993 vybuďovalo Tekovské múzeum v Leviciach v Brhlovciach - Šurde, v usadlosti súp. č. 142 svoju vysunutú expozíciu. Expozícia na špičkovej úrovni múzejnej prezentácie predstavuje kompletne zachovanú usadlosť roľníka s dvomi domami a skalným obydlím. Oba domy i skalné priestory sú obnovené v súlade so zásadami pamiatkovej starostlivosti.

Najväčším problémom, ktorý pretrváva od éry socializmu je - nezáujem Brhlovčanov o kultúrnu výnimočnosť svojej obce a roztrieštenosť dedinského spoločenstva. Je až nepochopiteľné, že ani v dnešnej dobe nemá záujem stredná a mladšia generácia o ekonomické zhodnotenie toho, že v ich obci je pamiatková rezervácia. Domáci i zahraniční turisti už aspoň tri desaťročia navštevujú Brhlovce kvôli skalným obydliam. Obec a jej obyvatelia dodnes nevyužívajú možnosti, ktoré im ponúka vysoká návštevnosť expozície "Skalné obydlia" Tekovského múzea Levice.

Špecifickým problémom prezentácie PRLA Brhlovce, je skutočnosť, že skalné obydlia, ktoré sú vlastne nositeľom hodnôt pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry, sú pôdorysne situované za objektami, ktorých vlastníci disponujú právom prechodu. Väčšina vlastníkov využíva uvedené objekty (domy) na trvalé bývanie a nie je pozitívne naklonená na prezentáciu skalných obydlí nachádzajúcich sa za týmito objektami a preto nemá záujem ani o propagáciu pamiatkového fondu územia. Z uvedených dôvodov rovnako vlastníci nejavia záujem o zapojenie obyvateľstva do projektov regenerácie pamiatkového územia. Obec Brhlovce, aj v spolupráci s Tekovským múzeom, priebežne vydala a vydáva rôzne propagačné materiály (pohľadnice, leporelá, atď.) pre potreby turistického ruchu.

Podľa § 14 ods. 4 zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu: „Obec môže rozhodnúť o otvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce“. Obec Brhlovce v súčasnosti nemá vedenú evidenciu pamätihodností obce a ani nejavý záujem o jej vytvorenie.

C.1.20. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia

Ochrana pamiatkového fondu je povinnosťou Ministerstva kultúry, Pamiatkového úradu SR, Krajských pamiatkových úradov a ich pracovísk, ale aj iných štátnych úradov a orgánov

samosprávy v zmysle ich kompetencií a právomocí. Pričom jedna z dôležitých úloh pri ochrane pamiatkového fondu patrí aj vlastníkom. Právomoc a kompetencie jednotlivých vyššie vymenovaných orgánov a organizácií je vymedzená zákonom. Najdôležitejšími sú samozrejme Zákon NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov („pamiatkový zákon“) a Zákon NR SR č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov. Ale po prechode kompetencií stavebných úradov na obce, sa stal dôležitým aj Zákon SNR č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú v ich zmysle podkladovým materiálom pre konanie pamiatkových úradov, pre spracovanie územných plánov, akčných plánov rozvoja a podobne. Z tohto dôvodu je spolupráca týchto štátnych a samosprávnych orgánov nielen užitočná a potrebná, ale nevyhnutná aj pri regenerácii pamiatkového územia. Dôležitú úlohu pri tejto činnosti môžu zohrávať aj rôzne organizácie tretieho sektora, občianske združenia a spolky, ktoré v mnohých prípadoch dokážu vhodne spolupracovať so štátnymi úradmi a orgánmi samosprávy. Okrem štátnych a verejných orgánov je pri regenerácii pamiatkového územia nevyhnutná spolupráca aj s inštitúciami odborného charakteru, predovšetkým s Tekovským múzeom Levice, Archeologickým ústavom SAV Nitra, MV SR – Štátny archív Ivanka pri Nitre.

Rovnako je dôležité dodržiavanie vyššie spomínaných zákonov a rešpektovanie zákonných postupov v zmysle zákona o ochrane pamiatkového fondu, t.j. žiadať vyjadrenie o stanovisko Krajský pamiatkový úrad v Nitre ku každej aktivite v pamiatkovom území, ktorá by mohla mať za následok zmenu pamiatkových hodnôt na objektoch alebo v pamiatkovom území. Pre zachovanie pamiatkových hodnôt územia je nevyhnutná osвета všetkých občanov obce, zvyšovanie povedomia o kvalitách a hodnotách pamiatkového územia, pretože najdôležitejšou súčasťou procesu regenerácie územia PRLA Brhlovce sú vlastníci jednotlivých pamiatkových objektov, pretože iba prostredníctvom nich môže byť proces regenerácie a revitalizácie územia pamiatkovej rezervácie plnohodnotný a efektívny.

Úlohy Pamiatkového úradu pri procese revitalizácie územia pamiatkovej zóny:

Spôsob, forma a ochrany regenerácie pamiatkovej zóny sú legislatívne ukotvené v zákone NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

- Podľa § 10 ods. 2 písm. a) Pamiatkový úrad riadi a kontroluje výkon štátnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu uskutočňovaný Krajskými pamiatkovými úradmi.
- Podľa § 11 ods. 1 je Krajský pamiatkový úrad v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu.

Ďalšie úlohy Krajského pamiatkového úradu sú definované v § 11 ods. 2.:

- Podľa § 11 ods. 2 písm. a) Krajský pamiatkový úrad sleduje stav a využívanie pamiatkového fondu a vykonáva štátny dohľad nad zabezpečením ochrany pamiatkového fondu.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. b) Krajský pamiatkový úrad vypracúva podklady súvisiace s prípravou územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a spolupracuje s nimi pri príprave projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. c) Krajský pamiatkový úrad poskytuje krajským úradom a okresným úradom na ich požiadanie, ako aj samosprávnym krajom a obciam výpisy z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu podľa ich územného obvodu.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. d) Krajský pamiatkový úrad usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu a poskytuje im ich odbornú a metodickú pomoc.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. e) Krajský pamiatkový úrad v nevyhnutných prípadoch zabezpečuje dočasnú odbornú úschovu hnutelných kultúrnych pamiatok.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. f) Krajský pamiatkový úrad poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností obce.
- Podľa § 11 ods. 2 písm. g) Krajský pamiatkový úrad sleduje dodržiavanie zákona o ochrane pamiatkového fondu a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri

ochrane pamiatkového fondu.

- Podľa § 11 ods. 2 písm. h) Krajský pamiatkový úrad ukladá pokuty podľa § 42 a 43 pamiatkového zákona.

Krajský pamiatkový úrad má okrem iného podľa pamiatkového zákona aj nasledovné kompetencie:

- vyjadruje sa a spracúva návrhy na vyhlásenie kultúrnej pamiatky a všeobecné podmienky zabezpečovania pamiatkovej ochrany
- podľa § 32 ods. 10 Krajský pamiatkový úrad vydáva osobitné rozhodnutie o každej prípravnej dokumentácii a o každej projektovej dokumentácii obnovy a projektovej dokumentácii úpravy nehnuteľnosti alebo stavby na nehnuteľnosti v pamiatkovom území a v ochrannom pásme
- sleduje postup obnovy z hľadiska dodržiavania stanovených podmienok obnovy
- prerokúva prípravnú a projektovú dokumentáciu
- vykonáva odborný dohľad pri obnove kultúrnej pamiatky

D. ZÁVER

Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území z decembra 2003. Podľa zákona o ochrane pamiatkového fondu je základnou ochranou pamiatkového územia súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia (§ 29). Z tohto dôvodu predkladáme na záver návrh najdôležitejších opatrení na zachovanie pamiatkového územia PRLA Brhlovce.

D.1. Návrh zmeny hraníc ochranného pásma

Cieľom a účelom vymedzenia zmeny ochranného pásma pamiatkového územia, je vytvoriť kvalitnejšie predpoklady na usmernenie stavebnej a inej činnosti v prostredí, alebo okolí PRLA, na ochranu hodnôt prostredia alebo okolia, na ochranu charakteristických pohľadov na PRLA, ako i pohľadov od PRLA na okolitú krajinu, na ochranu siluety a panorámy, na postupné odstránenie prvkov s negatívnym vplyvom na PRLA a ich prostredie či okolie a na docielenie optimálnej prezentácie pamiatkového fondu. Súčasný stav vymedzenia hraníc ochranného pásma týmto požiadavkám nevyhovuje v plnej miere pri južnej hranici PRLA z dôvodu, že hranica PRLA a hranica ochranného pásma v tomto úseku sú totožné. S tohto dôvodu dávame podnet na návrh na vyhlásenie zmeny hraníc ochranného pásma, pričom predkladáme možný variant vymedzenia územia ochranného pásma:

Východným bodom hranice ochranného pásma je severozápadný roh parcely č. 857. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma v protismere hodinových ručičiek južným smerom po rozhraní parcely č. 857 s parcelou č. 861 do styčného bodu parciel č. 857, 861, 854/7 a 808/1. Odtiaľ pokračuje hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 808/1 s parcelami č. 854/6, 210/1 do styčného bodu parciel č. 808/1, 210/1 a 788, kde hranica ochranného pásma pokračuje ďalej smerom na juh priamočiaro pretínajúc parcely č. 788, 806 do styčného bodu parciel č. 806, 784 a 785. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 784 s parcelou č. 785 do styčného bodu týchto parciel s parcelou č. 807. Odtiaľ pokračuje ďalej na juh priamočiaro pretínajúc parcelu č. 807 do bodu styku s parcelou č. 124/1. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na severovýchod po rozhraní parcely č. 807 s parcelami č. 124/1, 124/2 do styčného bodu parciel č. 807, 124/2 a 126/3. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 123/6 s parcelami č. 124/2, 126/2 do styčného bodu parciel č. 126/3, 126/2 a 147. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a krátko smeruje na sever po rozhraní parcely č. 126/3 s parcelou č. 147 do styčného bodu týchto parciel s parcelou č. 212/1. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na severovýchod po rozhraní parcely č. 212/1 s parcelami č. 147, 148 do styčného bodu parciel č. 212/1, 148 a 211/3. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma severovýchodným a východným smerom po rozhraní parcely č. 211/3 (komunikácia) s parcelami č. 148, 149, 151/1, 151/2, 152, 154, 156 do styčného bodu parciel č. 211/3, 156 a 384/1 (komunikácia), kde priamočiaro pretína parcelu č. 384/1 do styčného bodu parciel č. 384/1, 157/1, 211/2. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na sever po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelami č. 211/2, 212/2 do styčného bodu parciel č. 384/1, 212/2 a 161. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na východ po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelou č. 161, pričom sa lomí smerom na sever do styčného bodu parciel č. 384/1, 161 a 162. Odtiaľ vedie hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 384/1 s parcelami č. 162, 345/2 (potok Búr) až po úroveň južného rohu parcely č. 1063/1. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na západ priamočiaro pretínajúc parcelu č. 384/1 (komunikácia) do styčného bodu parciel č. 384/1, 1063/1, 1124/3. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na sever po rozhraní parcely č. 1063/1 s parcelou č.

1124/3 až po úroveň styčného bodu parciel č. 1061, 1058, 1124/3. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na juhozápad priamočiario pretínajúc parcelu č. 1124/3 (komunikáciu) do styčného bodu parciel č. 1061, 1058 a 1124/3. Odtiaľ pokračuje hranica ochranného pásma na juhozápad po rozhraní parcely č. 1061 s parcelou č. 1058, 1125/1 do styčného bodu parciel č. 1061, 1125/1 a 1060. Odtiaľ pokračuje hranica ochranného pásma po rozhraní parcely č. 1060 s parcelou č. 1125/1, 1059/2 do styčného bodu parciel č. 1060, 1059/2 a 1125/3. Tu hranica ochranného pásma priamočiario pretína juhozápadným smerom parcely č. 809 a 824 do bodu dotyku s parcelou č. 861. Odtiaľ hranica ochranného pásma pokračuje na juhozápad priamočiario pretínajúc parcelu č. 861 (vo vzdialenosti cca. 50 m od rozhrania s parcelou č. 860/2) až po úroveň západnej hranice parcely č. 857. Tu sa hranica ochranného pásma lomí a smeruje na juh do bodu styku so severozápadným rohom parcely č. 857 - do východzieho bodu hranice ochranného pásma.

D.2. Inžiniersko-geologický výskum skalného masívu

Perspektívy ochrany a ďalšej existencie PRLA Brhlovce, t.j. národných kultúrnych pamiatok – skalných obydlí sú vo veľkej miere závislé od stavu geologického prostredia – skalného masívu, v ktorom sa spomenuté objekty nachádzajú. Skalný masív je ovplyvňovaný prírodnými a inými procesmi, ktoré determinujú využitie pamiatkového územia. Na základe tvaromiestných ohliadok terénu pri zisťovaní aktuálneho stavu objektov sme na viacerých objektoch zaznamenali vizuálne poškodenie (trhliny, opadávanie častí skalného masívu v exteriéri aj interiéri skalných obydlí) a zosuvy skalného masívu. Inžiniersko-geologické posúdenie stavu skalného masívu vo vzťahu k predmetu pamiatkovej ochrany a návrh riešenia zameraný na elimináciu negatívnych vplyvov (týkajúci sa zvetrávania, deštrukcií, trhlín, nekontrolovane rastúcej vegetácie na skalnej stene a pod.) by mal prioritne smerovať k zachovaniu pamiatkových hodnôt chráneného územia a jednotlivých kultúrnych pamiatok. Preto je nevyhnutné realizovanie inžiniersko-geologického výskumu skalného masívu na zistenie stavu geologického prostredia, ktoré budú podmieňovať ďalšie opatrenia, postupy za účelom zachovania a ochrany pamiatkového územia.

D.3. Územno-plánovacia dokumentácia

Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia sú v ich zmysle podkladovým materiálom pre spracovanie územno-plánovacej dokumentácie obce, ktorá je v súčasnosti v štádiu vypracovania (od roku 1998, AVENIR, Ing. arch. M. Cífra) a podľa vyjadrenia starostu obce má byť predložená na schvalovací proces na jar v roku 2007. Z tohto dôvodu je nevyhnutné premietnutie a zapracovanie *Zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia* ako podkladového materiálu do spomínanej územno-plánovacej dokumentácie v rámci jej prípravy Krajským pamiatkovým úradom Nitra ako vecne príslušným správny orgánom.

D.4. Vlastnícko-právne vzťahy

Vlastnícko - právne vysporiadanie skalných obydlí nachádzajúcich sa na území PRLA Brhlovce má z hľadiska právnych nariadení a skutkového stavu určité nedostatky. Samotné objekty skalných obydlí nie sú zapracované do katastra nehnuteľností. Vlastníkom parciel na ktorom sa nachádza skalný masív, resp. skalné obydlia je Obec Brhlovce. To znamená, že vlastníkom skalných obydlí je obec Brhlovce, pričom užívateľmi skalných obydlí sú vlastníci pozemkov a objektov pred skalnými obydliami, pričom vstup k skalným obydliam je možný len cez spomenuté pozemky, ktoré však nie je podmienené právom prechodu. Celkovo právny vzťah vlastníka a užívateľov skalných obydlí nie je ukotvený žiadnou právnou formou. Pričom na Listoch vlastníctva z katastra nehnuteľností sa uvádza na parcely (a objekty na

nich) pred skalnými obydliami kód 201- NKP, pričom tieto nehnuteľnosti nie sú evidované v ÚZPF SR ako NKP. Z toho dôvodu by bolo potrebné prehodnotenie vlastnícko-právneho stavu.

Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia PRLA Brhlovce - aktualizácia po ich schválení vytvorí odborný podklad pre usmernenie činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečia zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb a urbanistických súborov a ich vhodné technické vybavenie.

E. PRÍLOHY K AKTUALIZÁCIÍ ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA /zvlášť príloha/

E.1. Zoznam výkresov

1. Výkres vymedzenia pamiatkového územia, 2006, M 1:1000
2. Výkres vymedzenia ochranného pásma, 2006, M 1:1000
3. Výkres vymedzenia návrhu zmeny hranice ochranného pásma, 2006, M 1:1000
4. Výkres zásad ochrany pamiatkového územia, 2006, M 1:1000
5. Výkres stavebno-technického stavu objektov, 2006, M 1:1000

E.2. Zoznam fotodokumentácie

1. Fotodokumentácia súčasného stavu PRLA Brhlovce
2. Pôdorysy objektov v PRLA Brhlovce
3. Katastrálna mapa Brhloviec z roku 1889, M 1:2880
4. Katastrálna mapa Dolných Brhloviec z roku 1937, M 1:2880
5. Katastrálna mapa Dolných Brhloviec z roku 2003, M 1:2880
6. Katastrálna mapa Brhloviec z roku 2006, M 1:2880
7. Mapa PRLA Brhlovce z návrhu na vyhlásenie z roku 1981, M 1: 2880
8. Mapa PRLA Brhlovce – Pamiatkový rozbor objektov, 1999, M 1:1000
9. Mapa PRLA Brhlovce – Stavebnotechnický stav objektov, 1999, M 1:1000

F. GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA /zvlášť príloha/

G. FOTODOKUMENTÁCIA /zvlášť príloha/

H. PRÍLOHA na CD-nosičoch /5 ks/

Textová časť Zásad ochrany pamiatkového územia /1 CD/

Grafická dokumentácia a Fotodokumentácia /1 CD/

Fotodokumentácia súčasného stavu PRLA /2 CD/

Listy vlastníctva objektov v PRLA /1 CD/

**KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD
v NITRE**

Hradné námestie 8, 949 01 Nitra

**PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA ĽUDOVEJ ARCHITEKTÚRY
BRHLOVCE**

**ZÁSADY OCHRANY,
OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA**

ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA

1. Nadobudnutím účinnosti týchto zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia sa v rozsahu podkladu rozhodovacích právomocí Krajského pamiatkového úradu v Nitre zrušujú:

Križanová, E. a Medvecká, M.: Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry Brhlovce. ŠÚPS, Bratislava 1984

Kotruszová, V. a Habáňová, G.: Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Brhlovce. Zásady pamiatkovej starostlivosti - aktualizácia. PÚ BA, Bratislava 1999

2. Tieto zásady sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia podľa odseku 1 § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“) a podľa odseku 2 § 29 zákona sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.
3. Tieto zásady podľa odseku 3 § 29 zákona v časti C) obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, a ďalších kultúrnych hodnôt pamiatkového územia.
4. Tieto zásady **nadobudli účinnosť dňa 3. 10. 2007.**

Anna Valeková

Ing. Anna Valeková
riaditeľka
krajského pamiatkového úradu